I.

ПОЛЬСКАЯ ПОЭЗІЯ.

Отрывокъ изъ повѣсти въ стихахъ г. Г. З., подъ заглавіемъ:

КИРГИЗЪ.

Привѣтствуемъ новый, прекрасный поэтическій талантъ, недавно явившійся въ области польской литературы, и считаемъ пріятнѣйшимъ долгомъ познакомить съ нимъ нашихъ читателей. Въ нынѣшнемъ году, въ Вильнѣ, вышла небольшая книжка: *Kirgiz. Powieść* przez *G. Z.* (*Киргизъ. Повѣсть Г. З.*). Въ самомъ началѣ этой повѣсти поэтъ представляетъ намъ картину степи: на конѣ мчится молодой Киргизъ; въ дѣтствѣ онъ проданъ былъ чужимъ людямъ, въ чужой край, убійцею своего отца, за смерть котораго онъ теперь хочетъ отомстить. Наконецъ онъ прискакалъ въ аулъ: тамъ молодой Киргизъ отыскалъ убійцу своего отца, увидѣлъ его дочь, Демелю, и очаровался ея прелестями. Отецъ узнаетъ мстителя и, вмѣстѣ съ этимъ, замѣчаетъ въ немъ любовь къ своей дочери; онъ готовъ убить его, но не можетъ нарушить правъ гостепріимства. Ему остается одно средство избавиться отъ Киргиза: поднять свой таборъ, откочевать съ нимъ въ другую сторону и, заманивши своего мстителя за предѣлы гостепріимства, наконецъ убить его... Для этого онъ не препятствуетъ любви молодаго Киргиза, чтобы еще болѣе вовлечь его въ свои сѣти. Коварный замыселъ не укрылся отъ Киргиза, который предупредилъ его, уговоривши Демелю бѣжать съ нимъ: и вотъ молодые любовники уже далеко; кони быстро мчатъ ихъ по степи, отецъ узнаетъ объ ихъ бѣгствѣ и со всѣмъ таборомъ пускается за ними въ погоню, но онъ не можетъ догнать ихъ. — Ночь; невидно ни зги. —»Нѣтъ, говоритъ онъ, мы пошлемъ вслѣдъ за ними такую погоню, отъ которой не убѣжитъ ни одинъ конь!«— Онъ велѣлъ зажечь степи...... Но пусть теперь разсказываетъ самъ поэтъ:

Вдругъ, съ трехъ сторонъ, изъ стали посыпались искры.... Онѣ падаютъ на сухую траву и, раздуваемыя сильнымъ вѣтромъ, зажигаютъ среди пустыни три огня, которые бросаютъ отъ себя мерцающій свѣтъ, какъ будто три звѣзды, упавшія на землю. Пламень обхватываетъ сухія растенія, а вѣтеръ его раздуваетъ, взрываетъ, разбрасываетъ...... И вотъ уже зажглись три большіе круга, какъ будто съ неба упали три солнца. Изъ этихъ огнистыхъ круговъ, при сильнѣйшемъ вѣяніи вѣтра, яркими потоками разливается пламя; каждый потокъ

Wnet, na trzech punktach, stal iskry ciska.....
Iskry w garść suchéj trawy ujęte,
Podmuchem wiatru silnie rozdęte,
Trzy, śród przestrzeni, tworzą ogniska,
Co tak pełgają promieńmi mdłemi,
Jakby trzy gwiazdy legły na ziemi.
Ogień się rzuca na zeschłe zioła,
Wiatr go rozdyma, miota, roztrąca.....
I już się palą trzy wielkie koła,
Jak gdyby z niebios spadły trzy słońca.
Z tych kół ognistych, przez podmuch swieży,
Żar sie wylewa w jasnych potokach;
A każdy potok w step czarny bieży
W liniach, zygzakach, wężach, przeskokach.
Już wichrem gnane w przestwór daleki
Z trzaskiem i z sykiem płyną trzy rzeki,
Płyną..... wzbierają falę płomieni;
Niebo się krwawą łuną czerwieni.

*

„Luby!.... patrz!.... jak się niebo oświeca.....
„Czy księżyc wschodzi?....— „O! blask księżyca,
„Droga Demelo, nie takiéj mocy.....
„To pewnie błyszczy zorza północy."

*

Ogień, z wściekłością ciągle rosnącą,
Coraz się szerszém korytem leje;
Bucha.... iskrami sypie.... szaleje....
I już trzy rzeki z boków się łączą,

стремится по мрачной степи, то въ прямыхъ линіяхъ, то извилинами, то змѣйками, то въ перескокахъ. Уже съ трескомъ и шумомъ текутъ три рѣки, гонимыя вихремъ въ далекое пространство, текутъ и разливаютъ огненныя волны; небо покрывается багровымъ заревомъ.

*

„Милый!..... Смотри!.... Какъ озаряется небо!... Не ужели это всходитъ мѣсяцъ?....— „О безцѣнная Демеля, свѣтъ мѣсяца не такъ яркъ.... Вѣрно, это горитъ сѣверное сіяніе.

*

Пламень, съ безпрестанно-возрастающею яростію, разливается широкимъ русломъ, вспыхиваетъ.... сыплетъ искры..... свирѣпствуетъ..... И уже соединяются между собою три рѣки; и ужасный пожаръ, съ-лѣва и съ-права, разливается огненною, длинною лавою. Изъ ближнихъ кустарниковъ вылетаютъ птицы, пробужденныя свѣтомъ, чтобы привѣтствовать день; летятъ... качаются на крыльяхъ.... поютъ.... и смолкаютъ въ зіяющемъ, клокочущемъ пламени..... Пламень безпрерывно увеличивается; кустарники и деревья вспыхиваютъ, объятые палящимъ

I straszny pożar, w lewo i w prawo,
Płomienną, długą, toczy się lawą.
Zbudzony światłem, z pobliskich krzaków,
By dzień powitać, leci rój ptaków...
Leci.... na skrzydłach waży się — śpiewa....
I milknie — w paszczy otchłani wrzącéj.....
Paszcza wciąż zieje — a krzaki, drzewa,
Gdy je obejmie oddech palący,
Stawają w ogniu i, jak gwiazdami,
Chwilę złotemi trzęsą liściami....
Przeszło.... i drzewa w popiół się sypią....
A jako fale wzburzone kipią;
Tak hucząc leci powódz płomieni,
Niebo się coraz krwawiéj czerwieni.

*

„Luby!. .. jak widno!.... czyż to być może,
„By tak okropnie świeciło zorze?.. .
„Patrz!.... jak za nami błyska czerwono!"....
„Ha!. .. — krzyknął jezdziec — to stepy płoną!"...
I nim od ogni oczy odwrócił,
Zmienił kierunek i w bok się rzucił:
—„O moja droga! — jak zajrzę okiem,
„Tak wszędzie pożar..... pasem szerokim.
„Przez całe stepy zdaje się płynąć....
„Ale się nie trwóż.... miéj więcéj męztwa. ...
„Oby nam tylko prąd ognia minąć,
„Wyjdziemy zdrowo z niebezpieczeństwa."....

*

дыханіемъ, мгновенно стряхивая съ себя золотые листья, какъ звѣзды....

Пламень прошелъ,— деревья разсыпаются въ пепелъ. Съ шумомъ стремится потокъ пламени, подобно кипящимъ волнамъ; небо болѣе и болѣе покрывается багровымъ заревомъ....

*

„Милый!.... Какъ свѣтло!... Возможно ли, чтобы такъ ярко горѣло сѣверное сіяніе?... Смотри!.... Какой багровый блескъ за нами!" Га!... вскрикнулъ всадникъ, — это горятъ степи!!..." И еще не отводя отъ огня взора, онъ поворотилъ коня и бросился въ-сторону.— „О, моя милая! Куда ни взгляну я— всюду пожаръ.... Онъ будто разливается широкой полосою черезъ всю степь....... Не бойся...... Не теряй мужества.'.... Только бы миновать намъ огненный потокъ, мы невредимо выйдемъ изъ опасности...."

*

Они мчатся.... Вѣтеръ свиститъ.... Степь болѣе и болѣе покрывается густыми клубами дыму, а дымъ, какъ гонецъ, гдѣ только прикоснется къ землѣ, распускаетъ черное знамя истребленія.— „Демеля!.... Кони

Lecą.... wiatr swiszcze.... coraz gęstszemi
Step się kłębami dymu ocienia,
A dym, jak goniec, gdzie dotknie ziemi
Rozwija czarny sztandar zniszczenia.
—„Demelo!... konie nierówno biegą....
„Twój się opóźnia.... spiesz.... czasu niema...,
„Allach! twój pada!.... przesiądź na mego....
„Zbawienie blizko..... patrz, przed oczyma
„Las.... byle stanąć w tym lesie,
„Wiatr od nas pożar bokiem przeniesie!"....

*

Rzekł, — Demela lekko na koń wsiada,
Iezdziec ręką w pół kochankę chwyta,
Pędzi konia..... wzrokiem ognisk bada.....
I drży.... a koń, jezdziec i kobiéta
Kłębem dymu jak chmurą owiani,
Falą ognia, jak piekłem ścigani,
Umykają z największym pośpiechem,
W tém — wiatr z ognisk takim żarem wionął,
Że duszącym objęty oddechem
Padł koń drugi i ducha wyzionął.

*

Jezdziec groźno wzniósł oczy do nieba,
Twarz mu dzikim pałała wyrazem.
„Luba!.... luba!.... tu się rozstać trzeba,
„Smierć już blizko!.... umierajmy razem!...."
I zbłąkany wzrok topiąc w jéj lice
Dodał głosem największéj żałości:

неровно бѣгутъ.... твой опаздываетъ.... Спѣши..... нѣтъ времени.... Аллахъ! твой падаетъ!. пересядь на моего коня.... Мы вскорѣ будемъ спасены.... Смотри, вотъ передъ нами лѣсъ...... Только бы остановиться въ этомъ лѣсу, вѣтеръ отнесетъ отъ насъ пожаръ въ сторону!"....

*

Демеля съ быстротою вскакиваетъ на коня; всадникъ перехватываетъ рукою свою любезную..... погоняетъ коня...... взглядомъ окидываетъ пламя и трепещетъ...... Кони, всадникъ и дѣвица мчатся съ величайшей поспѣшностію, настигаемые клубомъ дыму, какъ тучею, преслѣдуемые огненною волною, какъ адомъ. Вдругъ вѣтеръ повѣялъ отъ огня такимъ жаромъ, что упалъ и издохъ другой конь, объятый удушливымъ воздухомъ.

*

Всадникъ грозно поднялъ къ небу глаза, лице его пылало дикимъ выраженіемъ. „Милая!.... Милая!.... Здѣсь мы должны разстаться, — смерть ужъ близка!.... Умремъ вмѣстѣ!" И остановивши безумный взоръ на ея лицѣ, онъ примолвилъ голосомъ отчаянія: „О, уже

„Oh!... już nigdy, nigdy nie nasycę
„Ani zemsty, ani méj miłości!“....
Jak dwie wierzby przy jednym strumieniu,
Gałązkami ujmą się, pochwycą.....
Tak młodzieniec z stepową dziewicą
W tém ostatniém, smutném uścíśnieniu,
Pocałunkiem usta do ust zlali;
Duch się z duchem, tchnienie zbiegło z tchnieniem,
Pocałunkiem i tém uścisnieniem
Tu na całą wieczność się żegnali.
I przeszło przez nich morze płomieni....
Przeszło..... a w miejscu zgasłych pożarów,
Dziś, znowu cisza pośród obszarów,
I jeszcze bujniéj step się zieleni.

никогда, никогда не наслажусь я ни мщеніемъ, ни моей любовью!....“ Какъ двѣ ивы надъ ручьемъ, обнявшіяся вѣтвями, юноша и дѣвица слили въ поцѣлуѣ свои уста, въ послѣднемъ, печальномъ объятіи; духъ слился съ духомъ, дыханіе слилось съ дыханіемъ; при этомъ поцѣлуѣ и въ этомъ объятіи они прощались здѣсь на вѣки. И огненное море прошло черезъ нихъ, прошло.... Теперь же, на мѣстѣ погасшихъ пожаровъ, по-прежнему все тихо, а степь еще роскошнѣе зеленѣетъ.

СУДОВЩИКЪ.

Повѣсть Госпожи Краковъ. *

(Окончаніе).

Мы сдѣлали сговоръ по нѣмецкому обычаю, и я долженъ былъ дать при этомъ два червонца на золотыя кольца. Подъ конецъ у меня осталось всѣхъ денегъ моего дѣда только сто злотыхъ, но о томъ ли было мнѣ думать!

Въ день моего отъѣзда Готтлибъ отвелъ меня въ сторону и объявилъ мнѣ, что у нихъ такой обычай, чтобы передъ сговоромъ совершить записъ или судебный актъ. Я не заставилъ себя долго просить: видя заплаканные глаза моей невѣсты, я отдалъ бы ей навсегда даже душу свою. Мы пошли въ магистратъ и я обязался при свидѣтеляхъ, что, если я женюсь на Лотхенъ, то послѣ моей смерти все мое имущество будетъ ей принадлежать; что деньги, данныя мною въ займы женѣ Готтлиба и сверхъ-того пятдесятъ злотыхъ, для большей вѣрности, останутся у нея; наконецъ, что если въ будущемъ году я не пріѣду перваго Іюня въ Данцигъ, то все уничтожается и я не буду имѣть на Лотхенъ никакого права.

Я былъ увѣренъ, что ранѣе Іюня вырвусь изъ Буковца и на все согласился. Съ извощикомъ жидомъ я отправился въ путь.

Трудно пересказать всѣ мысли, какія приходили мнѣ дорогою въ голову, но чѣмъ ближе я подъѣзжалъ къ Буковцу, тѣмъ тяжелѣе у меня было на сердцѣ; я припомнилъ себѣ всѣ поступки со мною Нѣмцевъ, и только теперь понялъ, что они все дѣлали для собственной своей выгоды; въ актѣ, который я подписалъ, ни слова не было сказано, что̀ они мнѣ дадутъ, но что̀ они отъ меня получатъ; во все время, какъ я у нихъ жилъ, они не дали мнѣ даромъ ни куска хлѣба, но я долженъ былъ его заработать; я купилъ даже шелку, изъ котораго Лотхенъ сдѣлала мнѣ кошелекъ, хотя у нея и были свои деньги.— Кажись, она меня и любитъ, говорилъ я самъ про себя, но какъ спокойно думаетъ она о моей смерти, и какъ хлопочетъ о томъ, чтобы обезпечить себя на всякій случай. Тутъ пришло мнѣ еще въ голову, что у нея черные зубы, что она дурно говоритъ по-польски, и какъ станутъ смѣяться надъ нею въ Буковцѣ, и наконецъ, что еще скажетъ мнѣ дѣдъ за то, что я издержалъ столько денегъ.

---

* Для польскихъ читателей помѣщается въ этой книжкѣ повѣсть Н. Ф. Павлова: *Аукціонъ*.

Я понукалъ жида, чтобы пріѣхать въ Буковѣцъ передъ святымъ Мартыномъ, но извѣстно, что такое жидовкая ѣзда! То, смотри, захромалъ конь, то спало колесо, то лопнула ось, то надо переждать шабашъ, однимъ словомъ: мы едва по три мили дѣлали въ день; это мнѣ наконецъ наскучило, я выскочилъ изъ жидовской брички, и въ дождь, въ слякоть, съ котомкой за плечами, пустился дальше пѣшкомъ.

Не смотря на все мое желаніе, я пришелъ въ Буковѣцъ на самомъ канунѣ святаго Мартына, и то уже поздно вечеромъ. Почему-то я не смѣлъ прямо войдти въ избу и сперва приложилъ ухо къ замочной скважинѣ, не услышу ли чего-нибудь, но въ избѣ только однообразно жужжало веретено Маргариты.

Я отворилъ дверь — и вмѣсто старой нашей Маргариты увидѣлъ прежнюю мою Марысю, которая пряла передъ большимъ огнемъ, разложеннымъ въ каминѣ; она взглянула на меня и дала знакъ рукою, чтобы я потихоньку перешелъ на другую сторону камина. На широкой лавкѣ дремалъ, сидя, мой дѣдъ.

Онъ былъ блѣденъ и худъ,— знать, недавно оправился отъ болѣзни; онъ прислонился спиною къ подушкѣ; на ногахъ у него лежало праздничное платье Марыси, подшитое бараньимъ мѣхомъ. Мой приходъ не разбудилъ дѣда; я сѣлъ подлѣ него и внимательно слушалъ, какъ Марыся, продолжая прясть, разсказывала мнѣ въ - полголоса, что Маргарита черезъ мѣсяцъ послѣ моего отъѣзда умерла; что дѣдъ, оставшись одинъ, долженъ былъ самъ исправлять всѣ работы въ домѣ, пока крѣпко не заболѣлъ, вѣроятно, выбывшись изъ силъ; что онъ три недѣли лежалъ въ постели и теперь еще не можетъ выйдти изъ избы.

— А я въ то время веселился и ухаживалъ за Нѣмкою! Сказалъ я про себя съ упрекомъ.

— Не безпокойся объ этомъ, Мартынъ! Вѣдь мои хозяева недалеко отъ васъ живутъ; я часто прибѣгала сюда и вмѣсто тебя услуживала старику.

А знала ли ты, Марыся, что я собирался жениться?

— Знала; дай Богъ вамъ въ добрый часъ! Теперь то и нужна вамъ хозяйка въ домѣ.

— Она добрѣе Лотхенъ, подумалъ я, и какъ я сталъ опять сравнивать одну съ другою, то.... Но объ этомъ послѣ. Марыся перестала прясть, тихонько встала и выглянула въ окно.

— У насъ ужъ легли спать, сказала она: пойду я домой, а то еще не позволятъ въ другой разъ пріидти сюда прясть; ну, да теперь,

какъ ты возвратился, можно и безъ меня обойдтись.

Она ушла; вскорѣ послѣ того дѣдъ проснулся и со слезами обнялъ меня. Онъ разсказалъ мнѣ, сколько онъ вытерпѣлъ горя и какъ тосковалъ безъ меня; какъ добрая Марыся не досыпала ночей, чтобы успѣть управиться у своихъ хозяевъ и присмотрѣть за оставленнымъ старикомъ, который не одинъ разъ помагалъ ея родителямъ, да и ее нянчилъ на своихъ рукахъ. Видя, что дѣдъ, накупивъ хлѣба для продажи, не много денегъ у себя оставилъ, она въ третьей деревнѣ покупала для него медъ и другія лакомства, говоря, что все это получаетъ отъ своей хозяйки; наконецъ она меня защищала каждый разъ, когда старикъ въ сердцахъ жаловался на мою неблагодарность.

— Жаль, дитя мое, прибавилъ дѣдъ, идя спать: жаль, что тебѣ вскружила голову какая-то Нѣмка; не имѣть тебѣ лучше жены, какъ Марыся!

— Жаль, подумалъ я; но что дѣлать, слово дано, а слово краковскаго судовщика свято.

На другое утро, въ день свят. Мгртына, я посѣтилъ знакомыхъ мнѣ хозяевъ, потомъ приготовилъ обѣдъ, но какъ у насъ въ домѣ не было запасовъ, то мы ѣли только борщъ и кашу съ солониною. За обѣдомъ я признался дѣду во всемъ, что сдѣлалъ и что у меня было въ мысляхъ; старикъ покачалъ головою, жалѣлъ обо мнѣ, но зналъ, что противъ моего горя нѣтъ лекарства.

Мы ужъ хотѣли встать изъ-за стола, какъ вдругъ въ двери входитъ Марыся и съ улыбкою ставитъ на столъ передъ дѣдомъ жаренаго гуся, жирнаго, румянаго, обложеннаго яблоками.

— Это отъ моихъ хозяевъ, сказала она, опустивъ глаза.

— Неправда, Марыся! отвѣчалъ тронутый дѣдъ: это ты сама купила.

— Купила, но, право, не дорого; я не знала, что вашъ внукъ пріѣдетъ къ сегодняшнему дню, а безъ него вы бы навѣрно вспомнили, что у Скорылясовъ всегда въ день св. Мартына подавался на столъ жареный гусь.

Дѣдъ обнялъ дѣвушку и посадилъ ее возлѣ себя; мы съѣли половину гуся, и какъ онъ мнѣ показался вкусенъ! Никто не мѣрялъ глазами моихъ кусковъ, никто не считалъ, сколько разъ я открывалъ ротъ,—не такъ какъ въ Данцигѣ! Я пристально посмотрѣлъ на Марысю: видно было, что она одѣлась по-праздничному, однако жъ у нея не было лентъ въ косѣ и я замѣтилъ двѣ большія заплатки на ея красивенькихъ когда то башмачкахъ.

Она отдала моему дѣду все, что у нея было, а богатая Нѣмка послѣдній грошъ выманивала у меня, чтобы только были у нея нарядныя платья!

Долго длилась зима, а вмѣстѣ съ нею и мое мученье: не разъ, когда дѣвушки собирались съ пряжею въ чьей-нибудь избѣ и я слышалъ, какъ Марыся пѣла пѣсни или разсказывала сказки, у меня сердце чуть не разрывалось!... Не одинъ разъ я хотѣлъ отказаться отъ Нѣмки и отъ нашего условія, но несчастное золотое кольцо, которое отъ морозовъ впилось въ мой палецъ, всегда напоминало мнѣ обѣщаніе, данное по доброй волѣ, и отталкивало меня отъ Марыси.

А какъ она заботилась обо всемъ, что могло мнѣ понадобиться!... Если случалось, что заходили въ Буковѣцъ торговцы, то она тотчасъ прибѣгала къ дѣду, говоря: купите вотъ то-то, продается недорого, а нужно въ хозяйствѣ;— или въ другой разъ говорила: продается въ деревнѣ штука полотна, надо бы купить и нашить бѣлья. Когда же дѣдъ давалъ ей деньги, она покупала, кроила и шила, какъ бы для роднаго брата.

Можетъ быть, она все это для себя приготовляетъ, думалъ я; можетъ быть, я не найду уже Лотхенъ въ Данцигѣ?... Одинъ разъ я даже сказалъ объ этомъ Марысѣ, но она, какъ напустилась на меня и какъ стала мнѣ выговаривать, что искать какого-нибудь препятствія, чтобы только не исполнить своего слова, все равно, что его нарушить,— то я ужъ не смѣлъ больше объ этомъ и думать, и съ покорностію предался моей несчастной участи, которую я самъ для себя приготовилъ: такъ я былъ увѣренъ, смотря на Марысю, что не буду счастливъ съ Лотхенъ.

Настало время моего отъѣзда; я стыдился плакать, но когда я подумалъ, что черезъ мѣсяцъ другая будетъ моей женою, то, если бъ я не боялся Бога, я бы лучше хотѣлъ броситься въ Вислу, чѣмъ ногою ступить на шкуту.

Въ этомъ году, какъ и въ прошломъ, было мелководіе; казалось, я и спѣшилъ, однако жъ только втораго Іюня пріѣхалъ въ Данцигъ.

Мы вошли въ гавань въ самый полдень; съ какимъ-то радостнымъ предчувствіемъ я пошелъ въ городъ. Проходя мимо нѣмецкой церкви, я остановился на минуту: передъ дверьми было множество лошадей, бричекъ и пѣшихъ Нѣмцевъ; смотрю— вслѣдъ за дружками выходитъ изъ церкви молодая, моя невѣста Лотхенъ!... На ней было платье изъ той самой киссеи, которую ея мать купила за мои же деньги.

Она меня узнала и поблѣднѣла; старый судовщикъ, идя за нею, тоже меня узналъ.

— Es ist der zweite! закричалъ онъ издалека: зачѣмъ ты вчера не пріѣхалъ?

— Ничего, отвѣчалъ я: да благославитъ васъ Богъ!

Нѣмцы съ удивленіемъ на меня взглянули, но у меня какъ бы камень свалился съ груди; я побѣжалъ въ гавань, поспѣшилъ окончить свои дѣла, купилъ штуку ситца, нитку кораллов, велѣлъ распилить себѣ на пальцѣ кольцо, и восьмаго Іюня я уже былъ на обратномъ пути въ Буковѣцъ. Наша изба была выбѣлена и вымыта; въ кладовой стояли кружки сыра, масло, солонина, на дворѣ ходило множество куръ и утокъ: обо всемъ этомъ позаботилась Марыся. Что мнѣ еще вамъ разсказать? Черезъ недѣлю, по моемъ возвращеніи, Марыся шила себѣ подвѣнечное платье изъ данцигскиго ситца, а черезъ мѣсяцъ приходскій буковѣцкій ксёндзъ соединилъ насъ.

Слава Богу, что такъ все кончилось! Но скажите, пожалуйста, не по дѣломъ ли я предостерегаю теперь молодыхъ парней, что краковскому судовщику нечего заглядываться на нѣмецкую берлинку?

LICYTACYA.

Powieść M. Pawłowa.

Domestica facta.

I.

W Wielkim Teatrze grano jednę z owych sztuk, których mamy tak wiele, i na które już nikt prawie nie chodzi; lecz spektakl zasilony był baletem, a baleta sprowadzają widzów; zapytacie dla czego? Dla tego, że w wielu jeszcze stolicach mieszkańcy zachowują w zupełności nałogi ośmnastego wieku. Są ludzie, co mówią z ubolewaniem o *Nowerrze*, *Westrisie*, *Diuporcie*, jako o mężach sławnych, zapomnianych przez niesprawiedliwość nowego pokolenia, a zachwycają się gruppami *corps de ballet*, jako wynalazkami, godnemi promyka nieśmiertelności!

I cóż to jest balet? Cóż w nim znajdziemy dla siebie, dla wieku historycznego, politycznego i ekonomicznego? Może mógł zagrzać zlodowaciałą krew siedmdziesięcioletniego starca, ale więcéj nic! Cóż w nim dla myśli i duszy z 1843 roku?..... *

Lecz o tém późniéj.... Całe moje rozumowanie kończy się na tém, że nie lubię baletów; ale w teatrze było wiele osób, to jest: paradys, drugi rząd lóż, galerya i parter puste, a pierwsze piętro, balkon i prawie wszystkie krzesła zajęte. Mróz nie okrył jeszcze nikogo ciepłém ubraniem, i na wpół-nagie lilije skaczącéj Flory nie podglądano z pod niedźwiedziéj szuby. Modnisie stolicy, Czajld-Harołdy, Edwardy, rozkładając się z niechcenia w krzesłach, wodzili nieuważne lornety tu i owdzie. W jednym z ostatnich krzeseł drugiego rzędu, siedział młodzieniec i spoglądał niekiedy do najbliższéj loży; tylko kobiece oko mogło domyślić się, że jego dwururna machina, błądząc w całéj przestrzeni sali, zatrzymywała się nie przypadkiem na jednym i tymże samym przedmiocie. Młodzieniec, którego zwać będziemy Eugeniuszem, robił wszelkie możliwe ruchy, aby nikt nie dostrzegł gdzie spogląda; próżne usiłowanie: perspektywa zdradzała. W sali tak wielkiego rozmiaru, jak teatralna w Moskwie, gdzie trudno dojrzeć kogoś gołém okiem, luneta pomaga nam, aby powiedzieć: „ja patrzę na panią“, lecz za to mając to narzędzie w ręku, w żaden sposób nie można ukryć przedmiotu podziwienia i zapewnić kobietę, że „ja na panią nie patrzę.“— Eugeniusz obracał się ciągle w krześle, jego ciało i dusza były wzburzone; przypomniał sobie w urywkach hi-

* Powieści M. Pawłowa wydane były w Moskwie w roku 1834.

storyę miłości i niespełnione na dzieje. Przeszłe zamysły rozognionéj wyobraźni, śmieszna rola zakochanego, którą nie sam porzucił, ale przymuszony był zaniechać, wszystko to zdziałało w jego głowie straszliwe zamięszanie i ścisnęło serce. „Patrzy na mnie ciągle“, mówił do siebie Eugeniusz, „poznała mnie, przypomniała!.... Obliczymy się, zobaczymy, kto z nas dwojga na szyderstwo zasługuje“..... Rumieniec wystąpił na twarz młodzieńca, gdy tymczasem słodko-namiętni kawalerowie, korzystając z antraktu, zwracali lornety na tęż samę osobę Niektóre kobiety wychylając głowy z loż, zapytywały: „proszę mi powiedzieć, gdzie siedzi ta hrabina, Polka?“ Każdemu elagantowi z kolei zdawało się, że hrabina spojrzała na niego, każdy też opierając się o przegrodę orkiestry, odrzucał włosy w tył głowy, przygłaskiwał faworyty, dotykając je z lekka małym tylko palcem i przybierał postawę o nic nietroszczącego się szczęśliwca. Pólki niebyło w teatrze, ale była Rossyanka, Księżna ***. Nie wszyscy ją znali. Przed półtora rokiem znikła z Moskwy, będąc jeszcze panną, poszła za mąż i wróciła do stolicy od dwóch dni dopiero. A że w ogóle mamy korzystne wyobrażenia o Pólkach, i że najczęściéj człowiek nie chce tłumaczyć sobie nowych zjawisk w naturalny sposób, lecz we wszystkiem szuka cudów, więc w teatrze rozniosła się wieść o przyjeździe jakowéjś Pólki, hrabiny, któréj mąż umarł niedawno.

Pąsowy płaszcz księżnéj z niechcenia pofałdowany, wisiał w malowniczym nieporządku na jedném tylko ramieniu; lewa ręka, igrając z lornetą już ją leniwo spuszczała, to znów przybliżała do ślicznych oczek z taką bezstarannością, z tak zimną krwią, jak gdyby Bóg nie utworzył nic, coby było godném dłuższego ich zatrzymania. Palce prawéj ręki, obciągnięte w francuzką rękawiczkę, spoczywały roskosznie na wypłowiałym aksamicie loży. Szal czarny zrucony z okrągłych ramion, zawisł w zagięciach łokci, wykazując całą piękność wschodniéj tkaniny; ciemne włosy przydawały blasku kolorom twarzy, i czerniły się gdzie niegdzie w wycięciach białego krepowego toku, na którym puszyste pióra marabu kołysały się z wolna, niby ulegając powolnym ruchom kapryśnéj głowy; kosztowne bransoletki, ciągły uśmiech, na wpół ożywione spojrzenia, błądzące po scenie i widzach — wszystko przymuszało marzyć, wszystko przemawiało do serca. Księżna była piękna, bardzo piękna!.... Odwróciłem się od niéj; miewam często bezsenne noce.

Poznała młodzieńca, zrozumiała, że patrzy na nią, a pierwsze spotkanie po długiém rozłączeniu, po wielu przysięgach wiecznéj sta-

łości, smuciło ją cokolwiek; powoli smutek znikł, obojętność światowa wzięła górę i jéj oczy spotykały się często z oczami Eugeniusza, dawnemi znajomemi. Kiedy ostatni uważał siebie za jedyny przedmiot uwagi księżnéj, ona darzyła i innych rzutami oczu, szczególniéj zaś zgrabnego adjutanta, który bez żadnéj ceremonii zwrócił się zupełnie ku loży, przez nią zajmowanéj.

Kortyna zapadła, wszyscy wychodzili z teatru. Na korytarzu spotkał Eugeniusz, ma się rozumieć nienaumyślnie, księżnę; nie wypadało nie ukłonić się, ukłonił się więc w milczeniu, a to dla tego, że oniemiał z nieukontentowania i nieprzygotował się jeszcze do rozmowy. Księżnie towarzyszył barczysty mężczyzna średniego wzrostu, który, zamiast coby z obowiązku grzeczności i obrony, jaką silny winien dawać słabszemu, miał robić dla kobiety miejsce,—jak najspokojniéj postępował za żoną, zostawiając przy niéj prawo przedzierania się wśród nieobyczajnego tłumu.

II.

Wróciwszy do domu, Eugeniusz kazał podać herbatę, zapuścił palce jednéj ręki w długie kędzierzawe włosy, a drugą pochwycił otwarty tom romansu *Nôtre Dame de Paris.* Pierwsze wyrazy na jakie natrafił, były: *c'etait indéfinissable et charmant.....* Długo wpatrywał się w książkę, nieprzewracając karty, rzucił ją na kanapę, sam wstał i zaczął wielkiemi krokami chodzić po pokoju. Matowane szkło lampy, stojącéj na stoliku, rozlewało przyćmiony blask. Służący przyniósł herbatę, Eugeniusz nie widział; służący pytał, czy ma podać szlafrok,—on nie słyszał; naprzemiany ruszał ustami, jak gdyby rozmawiając z samym sobą, to znów gryzł wargi, niby gniewny o coś. Na twarzy młodzieńca wypiętnowany był ów stan duszy, kiedy jéj niestałe niemające granic myśli skupiają się pomimowolnie na jednym szczególnym przedmiocie; kiedy niczem niewstrzymane umieszczają się w ciasnych granicach jednego uczucia, jednéj namiętności .... albo lepiéj mówiąc, kiedy męcząca febra znieważonéj miłości własnéj wzrusza duchową cząstkę człowieka.

„Daj fajkę, zapal na kominku, wynieś lampę", wyrzekł Eugeniusz.

Owe krótkie, oderwane rozkazy następowały po sobie, przerywane długiemi chwilami zupełnego milczenia; służyły one za dowód, że nawet w czasie zawrotu głowy niejesteśmy wolni od przywyknień.

Zabłysnął płomień, trzeszczało na kominku; komin ma w sobie zawsze coś tajemniczego, skłaniającego do marzeń, coś podobnego do ogniska wróżki. Eugeniusz zrzuciwszy surdut, przewracał gło-

wnie, na które leciał gęsty bałwan dymu.

Magiczne światło, przedzierając ciemność pokoju, padało na ryciny rozwieszone po ścianach. Ideały wyobraźni uosobione pędzlem, budzące myśli to o piekle, to znów o niebie, pojawiały się i nikły nagle. Tam dawał się widzieć w ciemności rozbity okręt *Werneta*; tu chwilowym blaskiem jaskrawo zaświeciły rysy *Byrona*: burza natury i burza duszy!...

Zatopiony w przeszłości, Eugeniusz powtórzył sobie w myśli najdrobniejsze szczegóły zawiedzionéj miłości; przypomniał, jak zobaczył kobietę z ciemnym włosem, czarnemi oczyma, młodą, z miłym spojrzeniem, żywą w rozmowie. Jak namiętnie kochała, jak wiele przyrzekała!

„Swawolne dziecię“, myślał Eugeniusz, patrząc w komin. „Wybrała mnie za zabawkę, pobawiła się i rzuciła; teraz ja chcę się pobawić, nie, ja nie umrę z rozpaczy! Czy narzucałem się, mówiąc: Kochaj mnie pani!.... Czy wzdychałem, czy pochlebiałem? Ah, jakżem ją kochał!“

Eugeniusz znowu z niespokojnością chodził po pokoju, wynajdując środki, za pomocą których możnaby zadość uczynić znieważonéj miłości własnéj, zaspokoić egoizm... lecz trudno mścić się nad kobietą. Zasłania ją bezsilność albo lekkomyślność: w piérwszym razie zemsty nie uczuje, w drugim obudza tylko litość.

Chińskie cienie myśli zmieniły się kolejno w rozpalonéj wyobraźni, i ani jedna nie trafiła do przekonania znękanego młodzieńca.

„Okazać światu jéj listy“,—mówił do siebie... „to nikczemnie“.... W téj chwili Eugeniusz wyjął z biórka paczkę papierów i rzucił je w ogień. „Przymusić ją rumienić się w oczach wszystkich, prześladować wszędzie szyderstwem, niedać jéj chwili spokoju, — to mało, niegodnie: będą myślić, żem nieobojętnie zniósł zdradę, że cierpię, że nareszcie nie ja pierwszy ją porzuciłem! Ah, dla czegoż ona nie jest męszczyzną?..... Łatwo wtedy mógłbym pomścić zniewagę! Gdybym mógł znaleźć w jéj sercu świeżą ranę, włożyć tam palce, ażeby jęknęła z bólu, ażeby zniewaga pozbawiła ją rozumu!..... Tak, tak!“.... Oczy młodziana zabłysły ogniem.... „Jest obraza dająca się uczuć, pojąć jednéj tylko płci, utworzona dla kobiet.....“

Eugeniusz nagle zadzwonił, zapytał: która godzina? a powiedziawszy: „przygotuj frak, pojadę w trzewikach“, usiadł przed lustrem. Pomada przygładziła utrefione włosy, a wielki węzeł czarnego atłasowego szalika ozdobił piersi. O dwunastéj nie było już Eugeniusza w domu.

III.

„Jaki miły, jaki rozsądny! Daleko przyjemniejszy, niż zwykle! Dawniéj ciągle milczał, nie można było doprosić się go, aby poszedł tańczyć.“

Wszędzie gdzie Eugeniusz bywał, w ten sposób szeptały między sobą damy, lubiące czynić postrzeżenia. I w saméj rzeczy, starał się podobać wszystkim: uwijał się, sypał grzeczności, silił się okazać, że zagorzał w swędzie świata, że bezrozumnie wesoły i bez pamięci szczęśliwy!

Księżna zabłysła w salonach, i nastąpiła chwila zaćmienia świecących gwiazd balowych. Spojrzenia wszystkich, podziw ogólny, wszystko było dla niéj i wszystkiém była ona! Uśmiech jéj przypominał niewinność dziecięcia, oczy przenosiły w świat namiętności. Mile patrzała i na tego i owego, lecz wiele posądzało, że szczególniéj podoba się jéj adjutant, o którym wspomniałem; kiedy Eugeniusz na jednym z wieczorów pierwszy raz zbliżył się ku niéj, prosząc do walca, bojaźliwie podała rękę i spuściła wzrok. — Czyń, co chcesz, bądź jakimkolwiek, zawsze wyrzut sumienia towarzyszy ci, jeśli spotkasz człowieka, z którym nieprawie postąpiłeś. — Są uczucia mogące zgasnąć, uczucie sprawiedliwości nigdy nie umiera.

„Księżno, pani długo zabawi w Moskwie?“ zapytał Eugeniusz. „Niewiem,“ była odpowiedź; „zależy to od mojego męża....“ Ostatni wyraz zadrżał na ustach.

„Pani już nielubisz rodzinnego miasta, a jednak niegdyś tak było dla niéj przyjemném!“ mówił dalej Eugeniusz.

„O nie! dla mnie ma ono ciągle powab, lecz są powinności.....“

Księżna niezdołała dokończyć, przybiegł adjutant i sunął się z nią po sali.

Eugeniusz odnowił znajomość, niedawał uczuć księżnie, że jest winną, bawił się, żartował, orzeźwiał. Zawsze miał gotowy złośliwy ucinek dla każdego, kto tylko był tak nieszczęśliwym, że zwrócił na siebie księżny uwagę. Adjutantowi dostawało się najwięcéj.

Księżna słuchała, śmiała się wspólnie, jednakże nie gardziła żadnym z wyśmianych, rozmawiała i tańczyła ze wszystkiemi. Niekiedy Eugeniusz walcując, ścisnął jéj rączkę: tłumaczył się wiecznem uwielbieniem, ona się nie gniewała.

IV.

Pewnego poranku, w jednéj z oddalonych ulic miasta, przesuwał się cicho po śniegu powóz Eugeniusza; nareszcie zatrzymał się przed domem dziwacznéj architektury, i jak można było dostrzedz, tylko co odświeżonym. Księżna wówczas sie-

działa przy krosnach, często kładła igłę i opierając się o aksamitne poduszki sofy, spoglądała z niecierpliwością na drzwi. Zimowe słońce, wkradając się przez amarantowe firanki, oświecało nagle jéj zgrabniutkie nóżki, to znów rzucało przebiegający promień na różowe lica; koronkowa obszewka czepeczka, zarzuconego na starannie uczesane włosy, służyła niejako za ramkę miniatury, któréj autor bezsumiennie pochlebił kobiecie. Wolno puszczone wstążki to spadały na białe pulchne ramiona, to znowu dotykały spokojnéj piersi. Księżna była w białéj sukni i w fartuszku niebieskim. Kiedy uwiadomiono ją o przybyciu gościa: odpowiedziała: „prosić! czy książe wyjechał?“ Pobiegła do lustra.

„A ja na licytacyę“, powiedział mąż księżnéj do Eugeniusza, spotkawszy się z nim w przedpokoju.

Wystrojony jak lalka, wystawiona przez krawców za wzór mody, Eugeniusz był smutny. Ubranie jego nosiło na sobie wszystkie cechy drobiazgowości światowéj; na licu zawisły ponure myśli, właściwe tylko w samotności.

„Czyż takiéj miłości żądałem!“ mówił sam do siebie, — i w jednéj chwili ślady smutku znikły: stał przed księżną. Ona nie zrobiła żadnego poruszenia, przyjmowała gościa nie ukłonem tak doskonale wyuczonym, nie ukłonem zimnym, pospolitym, lecz ukłonem spojrzenia, ukłonem uśmiechu; nie pochyliła się naprzód, nie powstała, a jednak ukłoniła się w sposób właściwy i znany tylko ładnéj kobiecie, i którego nikt prócz niéj używać niepowinien.

Podziwiać piękność niejest rzecz poniżająca, niesprzeciwia się to ustawom etykietalnych salonów; Eugeniąsz więc oddał sprawiedliwą daninę podziwienia. Z uszanowaniem zatrzymał się we drzwiach, nie miał odwagi zbliżyć się do porannéj księżny: z rana była ładniejszą niż w wieczór.

„Zbliżże się pan, cóż tak stanąłeś?“ Owe miłe dźwięki przywiodły młodzieńcowi na pamięć czas już ubiegły, ubiegłe chwile szczęścia.

„Ten sam głos słyszałem niegdyś!“..... Pomyślał, zrobił kilka kroków naprzód, wpadł w zachwycenie, rozmowa szła żywo..... lecz ani słowa o przeszłości; oszczędził księżnie wymówek, jakby nieistniał poprzednio, nigdy nie czuł, nie widział nawet podobnéj do niéj istoty i tylko wykrzyknik: „Ah, dla czegoż pani jesteś zamężną!“ wyrywał się, jako znak pogrzebanego uczucia, jako nieudany jęk szarpanéj duszy....

Księżna nie dała odpowiedzi, złożyła tylko ręce, jak je składają żebrząc przebaczenia, i skłoniwszy cokolwiek głowę na ramię, spojrzała z takim wdziękiem, że ojciec przebaczyłby jéj nieposłuszeństwo,

mąż zdradę, a kobieta wdzięki. Eugeniusz siedział przy księżnie; żywy rumieniec walczył na jéj licach o pierwszeństwo z białością ciała; łzą wrzącéj namiętności zaciemniały na wpół zamknięte oczy: nie miała siły usunąć mimowolnie złożonéj na szyi młodzieńca ręki; już uczuł na licach palący oddech na wpół otwartych jéj ust; cienka, jak młoda palma, naginana lekkim powiewem wiatru, osłabiała pod wpływem namiętności... już krosna padły na ziemię; wstążki czepeczka dotknęły aksamitu poduszki.... Kiedy nagle Eugeniusz odrzucił szybko rękę księżny; odstąpił na kilka kroków: szyderczy uśmiech pojawił się jak błyskawica, — wziął kapelusz, poprawił włosy i najgrzeczniejszym tonem, z zabijającą obojętnością, powiedział:

„Księżno, na Boga chciéj pani mieć mnie za wymówionego! Ja nic od pani nieżądam, pani masz święte obowiązki; — dla mnie, pani lub inna... wszystko jedno.... na Boga, chciéj pani mieć mnie za wymówionego!"

Głowa księżny spadła za poduszkę, nie okazując ani najmniejszego znaku życia. Eugeniusz popatrzał, rozśmiał się i wyszedł.

— „A ja z licytacyi" powiedział książe, spotykając go znowu w przedpokoju.

V.

Męczeństwo miłości własnéj było ukończone. Owego dnia dawano bal, na którym zebrała się cała Moskwa. Przybył i Eugeniusz, lecz już bez celu, tak, z nałogu, już nie dla tego, aby tańczyć i pochlebiać. Wszedł do sali; szyderczy uśmiech jeszcze został na twarzy; sądził, że wszyscy dostrzegą jego tryumf i żałował tylko, że księżna nieprędko przyjdzie do siebie, że nieprędko zdarzy mu się zobaczyć, jak pobladnie, zarumieni się, skamienieje, zobaczywszy go.

„Czarująca! niezrównana!" powtarzał tłum, przypatrujący się tańcującym kontredansa, a lornetki wszystkich zwrócone były w jednę stronę.

Spokojnie i leniwo zbliżył się i Eugeniusz, spotkał księcia, który podał mu rękę, spotkał tu i księżnę, która, przebiegając z adjutantem na drugi koniec salonu, spojrzała ukradkiem. Zajmująca rozmowa płynęła z jéj ust; wesoły rzut oka pochlebiał kawalerowi; była przyjemniejszą, niż zwykle, była piękniejszą w wieczór, niż z rana. Odwróciłem się od niéj: miewam często bezsenne nocy....

Przekł. z rossyjskiego
Marcin Szymanowski.

II.

ЖУМБОРСКІЕ УСКОКИ. *

Между Колпой (Купа=Кльпа) и Савой, на границѣ Краины и Кроаціи, тянется, болѣе нежели на пять миль въ длину, склоненная къ юго-востоку высокая гряда горъ, перерѣзанныхъ глубокими, каменнобережными долинами, а на вершинѣ покрытыхъ непроходимою чащею лѣса; нѣсколько горныхъ потоковъ нашли себѣ русло между скалами и потекли — одни на югъ въ Купчину, впадающую въ Корону, другіе на сѣверо-востокъ въ Брегану, вливающуюся въ Саву: пологіе скаты каменныхъ громадъ покрылись слоемъ чернозема и травою, другіе поднимаются стѣною; кое гдѣ, въ увалахъ, образовались влажныя получья; тропинки вьются и тянутся съ холма на холмъ, изъ оврага въ оврагъ, изъ долины на гору, и выводятъ путника на верхъ св. Геры (Гертруды=Балеши), откуда видишь всѣ эти погорья, какъ на картѣ, и за ними въ одну сторону чуть не всю Штирію, въ другую — восточную Краину до Вишнебора (Weichselburg),

* Благодаримъ почтеннаго И. И. Срезневскаго за доставленіе намъ этой статьи *Денница* съ удовольствіемъ спѣшитъ помѣстить ее на своихъ страницахъ.

Ред.

ŻUMBORSCY USKOCY. *

Pomiędzy Kolpą (Kupa=Klpa) a Sawą, na granicy Krainy i Kroacyi, ciągnie się, więcéj jak pięć mil wzdłuż, w kierunku południowo-wschodnim, pasmo wysokich gór, poprzecinanych głębokiemi dolinami, których brzegi sterczą kamieniem, wierzchołki zaś gór pokryte są nieprzebytą gęstwiną lasu; kilka potoków znalazło sobie tutaj koryto pomiędzy skałami, i popłynęły — jedne na południe do Kupczyny, wpadającéj do Korony, inne ku północy i wschodowi do Bregany, wpadającéj do Sawy; spadziste urwiska kamiennych mass pokryły się warstwą czarnéj ziemi i trawą, inne wznoszą się jak mur; gdzie niegdzie w rozpadlinach utworzyły się wilgotne miejsca; ścieżki zwijają się i ciągną ze wzgórza na wzgórze, z wąwozu do wąwozu, z doliny na górę, i wyprowadzają podróżnego na wierzchołek św. Heery (Hertrudy=Baleszy), skąd wszystkie te wzgórza dają się widzieć, jak na mappie, a za niemi z jednéj strony widać ledwie nie całą Sztyryą,

* Dziękujemy szanownemu p. Srezniewskiemu (prof. lit. słow: przy uniwer: charkoskim) za nadesłanie nam tego artykułu, który *Jutrzenka* z przyjemnością pospiesza zamieścić na swoich stronnicach. *Red*

въ третью — на юго-востокъ, за Колпою, Турецкую Украину и Плешовицы. Это *Жумборщина* (Жумборштина), какъ называютъ жители, или *Желмоборщина*, какъ назвалъ бы Русской (Жльмоборщина). Еще недавно, въ XV вѣкѣ, она была почти необитаемою пустыней; до-сихъ-поръ не одинъ Краинецъ и Хорватъ слышитъ о страхахъ, которые будто-бы тамъ ожидаютъ прохожаго, и не одинъ не вздумалъ провести себѣ проѣзжей дороги, обходя дикое захолустье побережьемъ Савы или по Колпѣ. Только замокъ Жумборъ (Xumberg, Sichelburg) возвышался тамъ, какъ ласточье гнѣздо, закрытый рядами окрестныхъ горъ, построенный, Богъ знаетъ кѣмъ и когда, и потомъ разрушенный. Жумборщина стала населяться съ XV—XVI вѣка: Сърбы Босняки укрывали тогда свои семьи, гдѣ кто могъ, отъ Турокъ; нѣсколько семей убѣжало сюда и указало путь за собою другимъ; такъ Жумборщина населилась »Ускоками« изъ Босны и стала слыть *Ускоцкимъ Погорьемъ*, (Ускочка Планина). За потомками этихъ Ускоковъ осталась Жумборщина и до-сихъ-поръ, не измѣнивъ своего дикаго вида, какъ не измѣнили и Ускоки ни своихъ старыхъ обычаевъ, ни своего стараго имени, называя сами себя *Волохами=Влахамы* ('Лахами).

z drugiéj — wschodnią Krainę aż do Wisznebora (Weichselburg), z trzeciéj — na południowym wschodzie, za Kolpą — Turecką Ukrainę i Pleszowice. To jest *Żumborszczyzna* (Żumborsztina), jak ją nazywają krajowcy, lub *Żełmoborszczina*, jakby ją nazwał Rossyanin. Jeszcze niedawno, bo w XV wieku, była prawie niezamieszkaną pustynią; dotąd nie jeden Kraińczyk i Chorwat słyszy o strachach, jakie niby tam spotykają podróżnego, a nikomu nie przyszło na myśl utorować sobie drogę dla przejazdu i ominąc dzikie zacisze brzegiem Sawy lub Kolpy. Tylko zamek Żumbor (Xumberg, Sichelberg) wznosił się tam, jak gniazdo jaskółki, zasłoniony rzędami okolicznych gór, zbudowany Bóg wie przez kogo i kiedy, i potem zrujnowany. Żumborszczyzna zaczęła być zamieszkaną od XV—XVI w. Sérbowie Bośniacy chronili się tam ze swojemi rodzinami przed napadami Turkow; kilka familij uciekło tu i pokazało drogę innym; takim sposobem Żumborszczyzna została zaludnioną przez „Uskoków“ z Bosny i stała się znaną pod imieniem *Uskockiego Pogórza* (uskocka planina.). Żumborszczyzna dotąd należy do Uskoków, nie odmieniając swojéj dzikiéj postaci, tak samo, jak i Uskocy nie zmienili ani swoich dawnych zwyczajów, ani swojéj dawnéj na-

Глядя на нихъ и сравнивая ихъ съ западными и восточными сосѣдями, путешественникъ не можетъ не замѣтить, что они тутъ поселенцы, если не остатокъ прежняго населенія: это люди совсѣмъ особеннаго чекана, какъ сказалъ бы Нѣмецъ, непохожіе ни на Хорватовъ, ни на Краинцевъ. Между ними не найдете ни свѣтлорусыхъ волосъ, ни миловидныхъ нѣжнотѣлыхъ лицъ, ни безусаго молодца, ни боящейся загару молодицы, ни смиренья во взглядѣ мужчины, ни простодушной улыбки женщины; васъ тамъ встрѣтитъ черный глазъ со взглядомъ самоувѣренности и недовѣрія, пылъ чувства, злобы ли или радушія, только подъ пепломъ равнодушія; размѣренная важность въ движеніяхъ мужчины, стыдливость, но не робкость въ пріемѣ женщины, привычка и сила терпѣть — у всѣхъ, привычка испытывать свои силы, осторожность, всегда побѣжденная безстрашіемъ, ловкость побѣждать природу и какое-то упрямство противъ грозъ жизни. Ускокъ немолчаливъ только передъ тѣмъ, кого считаетъ другомъ; онъ не умѣетъ быть вѣжливымъ передъ однимъ иначе, нежели передъ другимъ, но и никогда не забудется, никого не струситъ. Онъ прямодушенъ и не прибѣгнетъ ни къ увверткамъ, ни къ лести, когда не можетъ поступать прямодушно. Въ душѣ онъ не-

zwy, mianują się bowiem *Wołochami = Wlachami (Lachami).*

Patrząc na nich i porównywając ich z zachodniemi i wschodniemi sąsiadami, podróżujący łatwo może postrzedz, że są tutejszemi osadnikami, albo też resztką dawnego osiedlenia. Ci ludzie mają zupełnie odrębny wyraz zewnętrzny; niepodobni ani do Chorwatów, ani do Krainczyków. Między nimi nie można znaleźć ani jasnych włosów, ani powabnych i wypieszczonych twarzy, ani młodzieńca bez wąsów, ani obawiającéj się słońca dziewicy, ani pokory w oczach mężczyzny, ani prostodusznego uśmiechu kobiety; spotkasz tam czarne oko z wejrzeniem zaufania w sobie i nieufności ku innym; zapał uczucia, czy to złości, czy szczeroty, lecz zawsze pod popiołem obojętności; wyrachowana powaga w poruszeniach mężczyzny, wstydliwość, lecz nie bojaźliwość w postawie kobiety; wszyscy mają przyzwyczajenie i siłę być cierpliwemi, przyzwyczajenie doświadczenia swoich sił, ostrożność, nad którą zawsze bierze górę odwaga, nakoniec zręczność pokonywania natury i jakąś uporczywość przeciwko pociskom losu. Uskok nie jest milczącym tylko z tym, kogo uważa za przyjaciela; nie umie być grzecznym z jednym, a niegrzecznym z drugim, lecz nigdy nie zapomni się, nigdy nie stchórzy. Jest

злобенъ, но обидъ прощать не любитъ, и когда мститъ, забываетъ иногда всякое уваженіе къ самому себѣ. Насмѣшливымъ онъ, кажется, и быть не можетъ, какъ не можетъ не выказать презрѣнія передъ тѣмъ, котораго бы другой осмѣялъ. Вѣрный слову, онъ не измѣнитъ ему даже подъ пыткой. За деньги себя не продастъ и не ввѣрится тому, кого нанялъ за деньги. Воромъ онъ быть не захочетъ; впрочемъ, не постыдится присвоить себѣ что́ принадлежитъ не-Ускоку. Всѣхъ ихъ около 7,000. Уже въ XVI вѣкѣ они были подчинены условіямъ военно-граничной службы, и до сихъ-поръ остаются »граничарами«, будучи отчислены къ Слуинскому Полку (Sluiner Regiment), въ которомъ составляютъ двѣ роты (компаніи): No 11-й, Острицкую (ОштричкаКумпанија, Oszterczer-Kompognie) и No 12 й, Жумборскую (Жумборска К., Sichelburger K.); каждая изъ нихъ раздѣлена на общины или волости (обч'ине), управляемыя старѣйшинами (старешина) или, какъ ихъ прежде называли, князьями (кнез), и находится подъ начальствомъ ротнаго начальника (Hauptmann). Хотя постановленія, которыми опредѣлены ихъ права и обязанности, и кажутся прекрасными, при всемъ томъ не льзя не замѣтить, что въ исполненіи они во-все не то, что на бумагѣ: тягости военнаго посе-

otwartym i nie udaje się ani do wykrętów, ani do pochlebstwa, jeżeli nie może działać prawnie. Z duszy nie jest złośliwym, lecz obelgi przebaczać nie lubi, i kiedy się mści, zapomina czasami wszelkiego szacunku dla samego siebie. Szydercą, zdaje się, że być nie może, tak samo jak nie może ukryć pogardy dla tego, którego by inny wyśmiał. Wierny słowu, nie zdradzi cię nawet na torturach. Za pieniądze siebie nie sprzeda, i niezaufa temu, kogo za pieniądze wynajął. Złodziejem być nie zechce, zresztą nie zawstydzi się przyswoić sobie co należy do nie-Uskoka. Jest ich wszyskich blisko 7,000. Już w XVI w. ulegali rozporządzeniom wojennogranicznéj służby, i dotąd nazywają siebie „graniczarami“ i są zaliczeni do pułku słuińskiego (Sluiner Regiment), w którym składają dwa oddziały (kompanie): n-r 11-ty Ostricki (osztriczka kumpanija, Oszterczer-Kompagnie) i n-r 12-ty Żumborski (Żumborska k., Sichelburger K.); każdy z tych oddziałów podzielony jest na stowarzyszenia czyli włości (obćine), pod zarządem starszyzn (stareszina) czyli, jak dawniéj ich nazywano, książąt (knez), i znajduje się pod naczelnictwem kapitana (Hauptmann). Chociaż postanowienia, w których są wskazane ich prawa i obowiązki, zdają się być wybornemi,

лянина вывели бы изъ терпѣнія всякаго, кто не научился терпѣть такъ, какъ умѣетъ терпѣть Сърбъ, и онѣ тѣмъ болѣе жестоки, что распредѣляются неравномѣрно и часто не по требованію закона, а по прихоти начальниковъ. Кудабы ни шелъ Ускокъ, по службѣ, въ ротное ли мѣсто или на кордонъ, онъ долженъ самъ запастись пищей не только на какіе нибудь восемь дней, но и на мѣсяцъ; несетъ на своей спинѣ столько картофлю, сколько въ силахъ нести, но не можетъ понести, сколько ему будетъ нужно, и долженъ его покупать часто въ-три-дорога; не рѣдко его огрядятъ на восьмидневую работу туда, куда онъ идетъ дни три — четыре, и вмѣсто 16 — 20 дней, имъ потерянныхъ, все таки запишутъ за нимъ только восемь; иногда пошлютъ его и, уже долго спустя, онъ узнаетъ, что то была не царская служба, а услуженіе какому-нибудь офицеру, самопроизвольно распоряжающемуся солдатами, какъ своими рабами; случались и самовольные поборы отъ имени царя, и Ускокъ, свято чтя волю царскую, платилъ, не зная, что тѣмъ уплачиваетъ только долги промотавшагося офицера. Сойдутся ли два — три бывалыхъ Ускока, разговоръ ихъ вѣрно пойдетъ о злоупотребленіяхъ закона: тутъ-то можно услышать то, чему бы не хотѣлось вѣрить, что бы

jednakowoż można spostrzedz, że w wykonaniu wcale jest co innego, jak na papierze: ciężary tego wojskowego osadnika pozbawiły by cierpliwości każdego, kto się nie nauczył być wytrwałym, jak nim jest Sérb, i ciężary te tym są okropniejsze, że rozdzielają się nierówno, lecz podług upodobania naczelników. Gdzie kolwiek idzie Uskok, czy to na służbę, czy do miejsca pobytu jego oddziału, czy do kordonu, sam powinien wziąść z sobą na zapas żywność, nie tylko na dni ośm, lecz często i na miesiąc; niesie na plecach tyle kartofli, ile mu sił wystarczy, jednak nie może nieść tyle, ile mu będzie potrzeba, i musi często kupować trzy razy drożéj nad rzeczywistą wartość; często zdarza się, że bywa wysłany na ośmodniową robotę tam, dokąd musi iść trzy lub cztery dni, i zamiast 15 — 20 dni, przez niego straconych, zaliczą mu jednak tylko dni ośm; niekiedy wysłany już bardzo późno dowiaduje się, że to nie cesarska służba była, lecz posługa któremu kolwiek bądź oficerowi, który absolutnie rozrządza żołnierzami, jako swojemi niewolnikami; trafiało się nawet, że im nakazywano płacić podatki w imieniu cesarza, o których rząd nie wiedział, i Uskok, święcie szanując wolę cesarską, płacił, nie wiedząc, że przez to tylko wypłacają się długi marnotrawnego oficera. Ilekroć zej-

казалось невозможнымъ, и что однако умѣетъ сноситъ Ускокъ, какъ и другой граничаръ.

dzie się dwóch lub trzech doświadczonych Uskoków, można być pewnym, że ich rozmowa toczy się o nadużyciach prawa: tu dopiero usłyszysz to, czemu trudno by było wierzyć, co by się zdawało niepodobném, a co jednakowoż umie znosić Uskok, jak i każdy inny *graniczar*.

Хотя поселенія Ускоковъ и раздѣлены на деревни (всего 71), однако напрасно бы путешественникъ искалъ у нихъ деревень, какія находитъ около ихъ погорій. Отчасти старый обычай, отчасти и самая мѣстность, не позволяютъ тамъ селиться многимъ дворамъ вмѣстѣ, улицами. Всякая семья выбрала для себя свой уголъ, и не одна деревня разбросана хуторами такъ, что ни откуда не льзя видѣть всѣхъ домиковъ, къ ней принадлежащихъ. Самыя церкви стоятъ большею частію одиноко на холмахъ; а домики — одинъ, другой въ долинѣ, тотъ на взгорьѣ, иной въ чащѣ лѣса, иной надъ водопадомъ горнаго потока. Есть деревни въ 3 или 4 двора, да и вообще круглымъ числомъ приходится по 100 душъ на деревню: не льзя было бы и наблюдать порядка въ такихъ разметанныхъ деревняхъ, если бы онѣ были обширнѣе.

Chociaż osady Uskoków podzielone są na wsie (wszystkich jest 71), napróżno jednak chciał by podróżny szukać między niemi wsi, jakie znajduje w sąsiedztwie ich wzgórzów. Po części dawny zwyczaj, po części miejscowe położenie nie dozwala, aby wiele zabudowań razem się mieściło, ulicami. Każda rodzina wybrała dla siebie swój zakątek i nie jedna wieś jest tak rozrzuconą, że znikąd nie można widzieć wszystkich domków do niéj należących. Nawet kościoły po większéj części stoją odosobnione na wzgórzach, a domki, ten i ów w dolinie, tamten na wzgórzu, inny w gęstwinie lasu, a ów nad wodospadem górnego potoku. Są wsie z 3 lub 4 gospodarstw; i w ogóle na każdą wieś przypada po sto dusz: niepodobna było by doglądać porządku w tak porozrzucanych wsiach, gdyby były obszerniejsze.

Маленькіе домики Ускоковъ (куч'и) построены изъ дерева, иногда на каменномъ подстѣньи, и покрыты соломой. Оградъ и заборовъ нѣтъ: не-отъ-кого отдѣлять ни

Małe domki Uskoków (kući) stawiane są z drzewa, niekiedy na kamiennéj podstawie, pokryte słomą. Zagród lub parkanów niema, bo niepotrzeba od sąsiada oddzie-

своего куска земли, ни двора. Если и стоятъ гдѣ рядомъ два, три домика, то всѣ они почти всегда одной семьи. У домика нѣсколько деревьевъ, вокругъ, немного подалѣе, гдѣ гряда зелени, гдѣ амбаръ, гдѣ кошара для овецъ, гдѣ нива, гдѣ складъ дерева, спускаемаго съ горъ. Какъ умѣлъ, такъ и пріютился человѣкъ въ этомъ краю, и безъ большихъ прихотей научился удовлетворять потребностямъ житейскимъ.

Ускоки живутъ большими семьями такъ, что часто въ одной семьѣ можно увидѣть нѣсколько женатыхъ братьевъ, или замужнихъ сестеръ. Въ обѣихъ ротахъ считается менѣе 600 семей, слѣдовательно на каждую семью приходится круглымъ числомъ около 11 человѣкъ. Каждая семья имѣетъ своего собственнаго старѣйшину, равно и своего особеннаго патрона (заступника) изъ святыхъ. Если въ одной семьѣ много женщинъ, которыя могутъ исполнять должность хозяйки, то обыкновенно эта должность поручается одной старшей и болѣе опытной, и она распоряжается всѣми женскими работами.

Нивы дурны, каменисты, часто годны только подъ картофли (крумпире), да и вообще ихъ мало; на семью круглымъ числомъ приходится только около 7 десятинъ (всего менѣе 4,500 десятинъ нивъ и огородовъ). Ускокъ

lać ani swojéj cząstki ziemi, ani zabudowania. Jeżeli gdzie stoją obok siebie dwa lub trzy domki, to wszystkie prawie zawsze należą do jednéj rodziny. Przed domkiem stoi kilka drzew, naokoło, cokolwiek daléj, grzęda warzywa, tam stodoła, ówdzie okolniki dla owiec, daléj niwa, tam skład drzewa, które się spuszcza z gór. Jak mógł, tak się chronił człowiek w tym kraju, i bez zbytków nauczył się zaspokajać potrzeby życia.

Uskocy mieszkają licznemi rodzinami, tak że często w jednéj rodzinie można widzieć kilku żonatych braci lub kilka zamężnych siostr. W obydwóch osadach wojskowych liczy się blisko 600 rodzin, a więc na każdą rodzinę przypada w ogóle około 11 ludzi. Każda rodzina ma swojego własnego starszego, również i swojego osobnego patrona ze świętych. Jeżeli w jednéj rodzinie jest wiele kobiet, które mogą wypełniać obowiązek gospodyń, to zazwyczaj obowiązek ten wkłada się na starszą i więcéj doświadczoną, i ta zajmuje się wszelkiemi kobiecemi robotami.

Pola są nieżyzne, kamieniste, często przydadzą się tylko na kartofle (krumpire), i w ogóle jest ich mało, tak że na rodzinę wszystkiego przypada tylko blisko 7-miu dziesięcin, (najmniéj 4,500 dziesięcin

впрочемъ доволенъ и картофлемъ, если нѣтъ хлѣба, и заботится не столько о нивѣ, сколько о стадѣ овецъ, заготовляя имъ пищу на зиму въ продолженіе лѣта и осени; онъ пускаетъ ихъ на скалы съ ранней весны, пропадаетъ самъ съ ними по мѣсяцамъ, не ворочаясь домой даже и за хлѣбомъ; питаясь сыромъ, молокомъ, дичью, грибами, терпѣливо перенося непогоду и жаръ. Овцы — главное богатство Ускока; ими онъ питается, ихъ шерстью и мѣхомъ одѣтъ, ихъ мѣняетъ на хлѣбъ, за нихъ выручаетъ деньги для чернаго дня. Не стараясь улучшить породу овецъ, онъ думаетъ только о томъ, какъ бы увеличить число ихъ, и иныя семьи владѣютъ цѣлыми стадами по 200 и болѣе головъ. Содержанію овецъ помогаетъ довольно большое число луговъ (5,000 десятинъ) и пастбищъ. Между тѣмъ какъ Ускоки, свободные отъ службы, занимаются всего болѣе овцеводствомъ и, отчасти, сколько позволяетъ начальство, ловлею дичи въ обширныхъ лѣсахъ, (занимающихъ до 16,000 десятинъ), или, сколько позволяетъ природа, винодѣліемъ (виноградники занимаютъ около 450 десятинъ), — жены ихъ заняты тканьемъ полотна, сукна, разныхъ полушерстяныхъ тканей, и могутъ похвалиться, если не нѣжностью своей работы, то по-крайней мѣрѣ прочностью, чистотою отдѣлки и

pól i ogrodów warzywnych). Zresztą, Uskok przestaje na kartoflach, kiedy zabraknie mu chleba, i troszczy się nie tyle o niwę ile o trzody owiec, dla których przygotowując pożywienie na zimę, w przeciągu lata i jesieni, puszcza je na skały przy samém zaczęciu wiosny; sam błąka się z niemi po całych miesiącach, nie powracając do domu nawet po chléb; karmi się serem, mlékiem, zwierzyną, grzybami, cierpliwie wytrzymując niepogodę i upał. Owce są główném bogactwem Uskoka; one go żywią, ich szerść i wełna dostarczają mu odzienia; zamienia je na chléb, bierze za nie pieniądze i chowa na dzień potrzeby. Nie starając się polepszyć rasy owiec, myśli tylko o tém, aby powiększyć ich liczbę; niektóre rodziny posiadają trzody z 200 i więcéj owiec. Utrzymanie owiec ułatwiają liczne łąki (5,000 dziesięcin) i pastwiska. Uskocy, wolni od służby, trudnią się najwięcéj hodowaniem owiec, a po części, ile dozwala wyższa władza, łowami zwierzyny w obszernych lasach (zajmujących blisko 16,000 dziesięcin), lub stosownie do miejscowości, robią wino (winnice zajmują blisko 450 dziesięcin), — a wtedy ich żony w domu trudnią się tkaniem płótna, sukna, różnych nawpółwełnianych materyj, i mogą pochlubić się, jeżeli nie delikatnością roboty, to przynajmniéj trwałością i gładkością wyrobienia

красотою узора. Любя цвѣта яркіе и пестроту, онѣ стараются дать свѣжесть краскамъ нити, и довели искусство красить до совершенства, пользуясь для этого всѣми цвѣтами и травами, какіе только находятъ въ своей бѣдной землѣ. Надѣвая сверху короткій, суконный, голубой кафтанъ (кепекек), по большей части не въ рукава, а плащомъ, Ускокъ носитъ подъ нимъ узкіе, болгарскіе или, какъ мы привыкли называть, венгерскіе исподни ('лаче), стянутыя на ремень на перегибѣ стана, съ вышитыми напереди разрѣзами и подпоясанныя широкимъ кожанымъ поясомъ (пас), и бѣлую суконную куртку (долман) со множествомъ пуговицъ (путце), безъ рукавовъ. Рубаха (кошулја), съ широкими рукавами, у иныхъ вышита синими и красными нитками; у другихъ вышитую рубаху носятъ только женихи. На ногахъ у Ускока башмаки (местье) или кожаные опонки (опанке); на головѣ шляпа съ широкими полями (крилјак), а многіе носятъ и круглую красную шапочку (капа). На зиму у иныхъ еще остались въ обычаѣ красные плащи или долгіе широкіе зипуны (халја). Усы— необходимое украшеніе Ускока; иные отращиваютъ даже косу, другіе, хоть все рѣже и рѣже, особенно отцы женатыхъ сыновей, и бороду, которая прежде была об-

i pięknością wzorów. Lubią kolory jaskrawe i pstrociznę, i dla tego starają się nadać świeżość farbom nici; doprowadzili też sztukę farbiarską do doskonałości, używając do tego wszelkich kwiatów i trawy, jakie tylko znajdują w ich ubogiéj ziemi. Uskok przywdziewa zwierzchu krótki sukienny kaftan (kepekek), nie na rękawy, lecz go jak płaszcz zarzuca; nosi pod nim wązkie, bołgarskie, czyli jak zazwyczaj my nazywamy, węgierskie spodnie ('lacze), ściągnięte rzemieniem w zgięciu kibici, z wyszywanemi naprzodzie rosporami i opasane szerokim skórzanym pasem; nakoniec nosi białą sukienną kurtkę (dolman) z mnóstwem guzików i pętli (putce) bez rękawów. Koszula (koszulja) z szerokiemi rękawami u niektórych bywa wyszywaną niebieskiemi i czerwonemi niciami; u innych zaś tak wyszywaną koszulę nosi tylko narzeczony. Na nogach ma Uskok trzewiki (mestje) czyli skórzane *oponki*, a wielu na głowie nosi okrągłą czerwoną czapeczkę (kapa). W zimie niektórzy jeszcze mają zwyczaj nosić czerwone płaszcze lub długie szerokie kaftany (chalja). Wąsy—są konieczną ozdobą Uskoka; jedni zapuszczają nawet warkocze, a inni, chociaż coraz rzadziéj, szczególniéj ojcowie żonatych synów, i brodę, która dawniéj była zwyczajną ozdobą każdego żonatego Uskoka. Głównem ubra-

щимъ украшеніемъ всякаго женатаго Ускока. — Главная одежда женщины и дѣвицы— сорочка (кошулја), бѣлая, длинная, вышитая краснымъ и синимъ узоромъ на воротѣ, груди, рукавахъ и подолѣ (везом везена); также необходимо монисто (коларде), а на ногахъ пестрые или красные чулки ('лачице) и сверху башмаки (постоле) или опонки (опанке). Дѣвушки сверхъ этого ничего не носятъ, развѣ въ непастную погоду надѣваютъ что-нибудь вмѣсто плаща или зипуна (одеч'а), подпоясываютъ сорочку на перегибѣ стана краснымъ тканымъ поясомъ, держа за нимъ складной ножъ, а нѣкоторыя подъ поясъ надѣваютъ и короткій передникъ (препърт) или и два, одинъ спереди, а другой сзади. Волоса заплетаютъ въ одну косу, сзади приплетая къ ней двѣ малыя косички, идущія отъ висковъ, и украся конецъ ея уплеткомъ (уплетак) изъ лентъ и разныхъ металлическихъ и фарфоровыхъ фигурокъ; также обвязываютъ голову малиновою широкою лентою, затыкая за нее цвѣты, или еще чаще носятъ малиновую шапочку (капа, капица), вышитую серебромъ и блестками, или выложенную позументомъ и монетами. Жены повязываютъ на голову большой бѣлый платокъ (преметача, печ'а), обшитый кружевами, обматывая имъ часто всю голову подъ

niem kobiety i dziewicy — jest koszula, biała, długa, wyszywana czerwonym i niebieskim wzorem na kołnierzu, przyramkach, rękawach i u dołu; także do ubrania koniecznie należą paciórki (kolarde), na nogach zaś pstrokate lub czerwone pończochy ('laczice), i wreszcie trzewiki (postole) czyli *oponki*. Dziewice nad to nic więcéj nie noszą, chyba w słotę biorą na siebie cokolwiek z ubrania, zamiast płaszcza, czyli kaftana (odeća); przepasują koszulę w środku kibici czerwonym tkanym pasem, za który zatykają składany nóż; niektóre zaś przed pasem zapinają krótki fartuszek (preprt) a niekiedy drugi podobny z tyłu. Włosy splatają w jeden warkocz, z tyłu przyczepiają do niego dwa małe warkocze, które się spuszczają od skroni; ozdabiają końce plecionką (upletak) ze wstążek i różnych metalicznych lub porcelanowych figurek; obwiązują głowę karmazynową szeroką wstążką, zaczepiając za nią kwiaty; a najczęściéj noszą karmazynową czapeczkę (kapa, kapica), wyszywaną srebrem i złotemi blaszkami, lub ozdobioną galonem i monetami. Kobiety zamężne obwiązują głowę dużą białą chustką (premetacza, peća), obszywaną koronkami; tą chustką często obwijają głowę pod sam podbrodek, włosy zaś splatają w dwa warkocze, ozdobione plecionkami i wiszące z przodu od plec aż do

подбородокъ; волосы же заплетаютъ въ днѣ косы, украшенныя у-плетками и висящія спереди съ плечъ по груди. Онѣ носятъ также и передникъ (пречач'а), пестрый, шерстяной, обшитый снизу широкою бахрамою, а у грудей похожій на полулифъ (ризе) изъ суконныхъ цвѣтныхъ покромокъ, и подпоясываются широкимъ поясомъ. Сверху надѣваютъ, особенно когда идутъ въ церковь, длинную свиту (зубунац), синюю, суконную, вышитую синими же или красными шнурками и ловко сшитую, безъ рукавовъ.

Ускоки по вѣроисповѣданію раздѣляются на уніатовъ »староверцевъ« (староверцами тамъ называютъ всѣхъ православныхъ) и римо-католиковъ; этихъ не болѣе 1,800, а тѣхъ около 5,200. Приходовъ уніатскихъ 8, а римскихъ 3. До 1678 года всѣ были чисто-православными, пока епископъ Павелъ Зорчичь не принужденъ былъ пристать къ Уніи; позже иные изъ Ускоковъ принуждены были совершенно отказаться отъ вѣры отцовъ своихъ и принять римскій законъ. Теперь уніяты находятся подъ управленіемъ епископа крестовскаго (крижевачкога, Kreutzer), а римо-католики подъ управленіемъ епископа загребскаго (Agramer). Впрочемъ, уніяты и римо-католики хотя и называютъ другъ друга: первые вторыхъ имецемъ *буњев-*

piersi. Noszą także fartuszek (preczaća), pstrokaty, wełniany, oszywany u dołu szerokiemi frendzlami, a przy piersiach mający kształt półgorsetu (rize) z sukiennych kolorowych krajek, i przepasują się szerokim pasem. Na wierzch przywdziewają, zwłaszcza kiedy idą do kościoła, długą opończę (zubunac) z sukna granatowego koloru, wyszywaną granatowemi lub czerwonemi sznurkami i zgrabnie uszytą, bez rękawów.

Uskocy, co do religii, dzielą się na Unijatów „starowierców“ (starowiercami nazywają tam wszystkich wyznawców wschodniego kościoła) i katolików: tych jest najwięcej 1,800, zaś tamtych blisko 5,200. — Parafij unijackich jest 8, rzymskich 3. — Przed 1678 r. wszyscy byli wyznania wyłącznie greckiego, ale biskup Paweł Zorczicz przymuszony był przystać do Unii; później wielu Uskoków musiało zupełnie wyrzeć się wiary swoich ojców i przyjąć wyznanie rzymskie. Teraz Unijaci zostają pod zarządem biskupa krzyżowieckiego (kriżewaczkoga, Kreutzer), zaś rzymscy katolicy pod zarządem biskupa zagrebskiego (Agramer). Zresztą, wiadomo także, chociaż Unijaci nazywają rzymskich katolików *bunjewcami*, a ci znowu tamtych imieniem *włachów*,

цевъ, а эти ихъ именемъ *влаховъ*, живутъ однако между собою дружно и даже ходятъ въ церковь безъ различія, только ни буньевецъ не женится на Влахинѣ, ни Влахъ на Буньевкѣ. Священники римско-католическіе стараются породить въ своей паствѣ недовѣріе къ уніятамъ, но худо успѣваютъ. Уніяты употребляютъ при богослуженіи православныя церковныя книги, называя письмо церковное глаголическимъ, а подъ именемъ кирилловскаго разумѣя русское свѣтское.

Исполняя обычные христіянскіе обряды, Ускоки смѣшали иные съ давними нехристіянскими. Въ началѣ весны, они прежде всего празднуютъ свѣтлое воскресенье (вазам), нося въ этотъ день и писанки (писане jаjа) на освященіе (на благослов=на светило) въ церковь. Потомъ слѣдуетъ Юрьевъ День (Свети Јурај); впрочемъ обрядъ этого дня сдѣлался уже только дѣтскою игрою. Дѣти одѣваютъ кого-нибудь изъ своего круга въ зелень такъ, что не видно ни лица, ни глазъ, и, повязавши ему на голову множество разноцвѣтныхъ шелковыхъ лентъ (мовезне корделе), привязываютъ къ нимъ сзади красный платокъ, спадающій вдоль спины. Его ведутъ двое другихъ, одинъ съ корзиною (корпа, кочь), а другой съ длиннымъ, сажени въ полторы, шестомъ

żyją jednak między sobą po przyjacielsku, a nawet chodzą do kościoła bez różnicy; ale nigdy *bunjewiec* nie żeni się z *włachinią*, ani *włach* z *bunjewką*. Księża rzymsko-katoliccy starają się wpoić w swoję trzodę nieufność ku unijatom, lecz to się im nie udaje. Uniaci używają przy nabożeństwie ksiąg kościelnych wschodniego wyznania, nazywając kościelny sposób pisania głagolickim, a pod imieniem cyrylskiego rozumieją rossyjski świecki.

Wypełniając zwyczajne chrześciańskie obrządki, Uskocy pomięszali inne z dawnemi niechrześciańskiemi. Na początku wiosny przedewszystkiem obchodzą Wielkanoc (wazam), przynosząc z sobą w tym dniu do kościoła malowane jaja (pisane jaja) dla święcenia (na blagaslow=na swetilo). Poźniej następuje dzień św. Jerzego (sweti Juraj); obrządek tego dnia już stał się tylko zabawą dziecinną. Dzieci ubierają kogokolwiek z pomiędzy siebie w zielone gałązki, tak, że nie widać ani twarzy, ani oczu; potem obwiązawszy głowę mnóstwem różnokolorowych jedwabnych wstążek (mowezne kordele), przyczepiają do nich z tyłu czerwoną chustkę, która wisi wzdłuż plec. Tak ubrane dziecię prowadzi dwoje innych, jedno z koszykiem (korpa, kocz), a drugie z długą półtora są-

(шпак), иногда украшеннымъ пучкомъ зелени и лентами; за ними бѣгутъ другія. У каждаго дома толпа останавливается и, желая счастія всему дому, его хозяину и хозяйкѣ, ожидаетъ награды. Дѣтямъ выносятъ обыкновенно что-нибудь съѣстное. Этотъ дѣтскій обходъ бываетъ всегда рано утромъ, съ зарею. Позже дѣти угощаютъ другъ друга тѣмъ, что набрали, уходя обыкновенно въ пустое мѣсто, подалѣе отъ жилищъ.— Съ Духова Дня начинается коледованье (коледвање) и продолжается каждый вечеръ до самаго Иванова Дня: молодежь собирается передъ заходомъ солнца на какую-нибудь гору, или скалу, всегда на открытомъ мѣстѣ, и, становясь въ кружокъ, поетъ пѣсни о старинѣ (пијесме од старине), пляшетъ; ведетъ игры и опять начинаетъ пѣть; старики только слушаютъ. Въ ночь на Ивановъ День празднуется Купало (Крес). Уже за мѣсяцъ до этого всякой молодецъ заготовляетъ себѣ березовый шестъ, длиною до двухъ саженей, ровный и красивый, называемый факеломъ, (бакла). Вечеромъ собираются молодцы со своими факелами на условленномъ мѣстѣ, зажигаютъ ихъ сверху и обходятъ съ ними поле (иду око поља). Между-тѣмъ другіе ихъ ждутъ на мѣстѣ, гдѣ долженъ быть разложенъ огонь (ватра), обыкновенно на горѣ; раскладыва-

żnia żerdzią (szipak), niekiedy ozdobioną pękiem zieleni i wstążkami; za niemi bieżą inne dzieci. Przed każdym domem tłum się zatrzymuje, i życząc szczęścia gospodyni i gospodarzowi, oczekuje nagrody. Zazwyczaj wynoszą im co do jedzenia. Ta processya dzieci zawsze odbywa się bardzo rano, o świcie. Następnie częstują się tém, co zebrano i zwyczajnie oddalają się w puste miejsca, odległe od mieszkań. Od Zielonych Swiątek zaczyna się kolęda (koledwanje) i trwa co wieczór aż do św. Jana: młodzież zbiera się przed zachodem słońca na jakąkolwiek górę lub skałę, zawsze na otwartém miejscu, i stojąc do koła, śpiewa pieśni o dawnéj przeszłości (pijesme od starine), tańczy, prowadzi gry, i znowu zaczynają się śpiewy; starzy tylko słuchają. W nocy w wigilią św. Jana obchodzą *Kupało* (Kres). Już przed miesiącem każdy młodzian przyrządza dla siebie brzozową żerdź, długości dwóch sążni, równą i ozdobną, nazywaną pochodnią (bakla). W wieczór zbierają się ze swojemi pochodniami w umówioném miejscu, zapalają je zwierzchu i obchodzą z niemi pole (idu oko polja). Tym czasem inni już oczekują na nich na miejscu, gdzie ma być rozłożony ogień (watra), zazwyczaj na górze; po zapaleniu takowego ognia spotykają tych, co niosą pochodnie. Następnie zaczynają się pieśni,

ютъ огонь и встрѣчаютъ факельщиковъ. Послѣ ихъ прихода начинаются пѣсни, стрѣльба, пляски, и продолжаются цѣлую ночь: молодицы и дѣвушки поютъ и пляшутъ, а молодцы поютъ и стрѣляютъ. Расходятся уже передъ разсвѣтомъ; передъ уходомъ, примѣтивъ первый румянецъ зари, поютъ пѣсню, въ которой припѣваютъ о »Ладѣ«. — Передъ зимою бываетъ праздникъ пастушій (овчарац): пастухи гонятъ стадо домой, всѣ одѣтые, какъ можно лучше, и съ ружьями или пистолетами, а холостые изъ нихъ еще и съ перевязами изъ соломы и желтыхъ листьевъ, и съ хвойною вѣткой на шляпѣ. Сходя съ горъ, они останавливаются, поютъ, стрѣляютъ и прислушиваются, надѣясь получить отзывъ сожалѣнія отъ »вилъ« (виле, въ родѣ русалокъ), которыми ихъ воображеніе населяетъ нагорные лѣса, и опять стрѣляютъ. Пришедши домой, они находятъ готовый ужинъ, и веселье становится общимъ. —Въ праздникъ Рождества Христова (Божич') поется Слава (у славу божу).— Въ Новый годъ Ускоки цѣлуютъ другъ друга, благодаря взаимно за радости прошлаго года.

И въ свадебныхъ обрядахъ сохранилось кое-что старинное. Передъ вѣнчаніемъ женихъ (младожења) съ почетнымъ кумомъ (де-

strzelanie, tańce trwają przez całą noc; dziewczęta śpiewają i tańczą, młodzieńcy zaś śpiewają i strzelają. Rozchodzą się dopiero przed świtaniem, a przed odejściem, spostrzegłszy rumieniec zorzy, śpiewają pieśń, w której wzmiankują o *Ładzie*. Przed zimą bywa święto pasterskie (owczarac): pasterze pędzą trzodę do domu, wszyscy ubrani jak można najlepiéj, z fuzyami lub z pistoletami, a bezżenni mają jeszcze przepaskę ze słomy i żółtych wstążek, i chojnową gałązkę za kapeluszem. Schodząc z gór zatrzymują się, śpiewają, strzelają i słuchają, czy nie da się słyszeć odgłos litości od "wil" (wile, rodzaj rusałek), któremi ich wyobraźnia napełnia górzyste lasy, — i znowu strzelają. Przyszedłszy do domu, znajdują gotową wieczerzę, i wesołość staje się powszechną. W święto Bożego Narodzenia (Božić) przyśpiewują *sławie* (u slawu božu). Na nowy rok Uskocy całują jeden drugiego, dziękując wzajemnie za przyjemności przeszłego roku.

W weselnych obrzędach także zachowało się nieco z dawnych czasów. Przed ślubem narzeczony (mladoženja) z honorowym kumem

бели кум), двумя деверями (девери) и многими сватами (сватове), всѣ съ ружьями, ѣдутъ верхомъ за невѣстой, ведя съ собою коня и для нея. Совершенно окутавъ лице ея платками и усадивши на коня верхомъ, двѣ ея дружки (дружице) и, кромѣ того, одна или двѣ почетныя женщины, идутъ за нею пѣшкомъ въ церковь. Изъ церкви поѣздъ опять отправляется къ невѣстѣ, и тутъ невѣста должна скрыться, а девери ее ищутъ; — пьютъ, ѣдятъ, однако безъ пѣсень и пляски. Наконецъ подается кислая капуста (кисели купус): всѣ встаютъ, родители благословляютъ невѣсту, часто со слезами и рыданьемъ, и провожаютъ за ворота. Рыданья заглушаются громомъ выстрѣловъ. По прiѣздѣ въ домъ жениха, снова стрѣльба, и тутъ же начинается музыка, пѣсни, пляски. Позже приходитъ и мать невѣсты, или женщина, заступающая ея мѣсто; она тоже должна веселиться. Распорядителемъ праздника обыкновенно бываетъ почетный кумъ, котораго всѣ должны слушаться, особенно женихъ. Стрѣльба и пѣсни продолжаются во всю ночь. Къ числу важныхъ обрядовъ этой ночи принадлежитъ и ауканье: невѣста, дружки и другiя дѣвушки выбѣгаютъ на поляну, подалѣе отъ двора, и аукаютъ, призывая вилу: хохотъ ея изъ лѣсу, или со

(debeli kum), dwoma szwagrami (deweri) i licznemi swatami (swatowe), wszyscy ze strzelbami, jadą konno po narzeczoną prowadząc z sobą konia dla niéj; dwie jéj drużki (družice) i prócz tego jedna lub dwie poważne matrony, idą za nią piechotą do kościoła. Z kościoła orszak znowu udaje się do narzeczonéj, i wtedy narzeczona powinna ukryć się, a szwagrowie jéj szukają; — piją, jedzą, jednak bez pieśni i tańców. Nakoniec dają na stół kwaśną kapustę (*kiseli kupus*); wszyscy wstają, rodzice błogosławią narzeczoną, często ze łzami i szlochaniem, i wyprowadzają ją za bramę. Po szlochaniach następują grzmoty wystrzałów. Gdy przyjedzie narzeczony, znowu dają się słyszeć strzały, i wtedy zaczyna się muzyka, pieśni i tańce. Późniéj przychodzi matka narzeczonéj, lub kobieta, zastępująca jéj miejsce; ona także powinna oddawać się wesołości. — Dyrygującym godami zazwyczaj bywa honorowy kum: wszyscy powinni go słuchać, szczególniéj narzeczony. Strzały i pieśni trwają przez noc całą. Do liczby ważnych obrzędów téj nocy, należy także wywoływanie: narzeczona z drużkami i innemi dziewicami wybiegają na łąkę, odległą od domu i wołają, przyzywając *Wilę*: śmiech jéj z lasu lub ze skały — jest złą wróżbą dla narzeczonéj, do takiego stopnia, że

скалы — дурное предзнаменованіе для невѣсты, до того дурное, что если бы хохотъ повторился въ другой разъ, то мать уводитъ ее домой, какъ невѣнчанную, и тогда праздникъ веселья измѣняется въ печаль: на невѣсту накидываютъ широкое, длинное, бѣлое покрывало и съ рыданьями уводятъ ее; шесть недѣль она не смѣетъ показаться никому, кромѣ домашнихъ. Дѣло впрочемъ можетъ еще кончиться счастливо: девери приходятъ къ матери невѣсты и даютъ ей кровную клятву (кървну заклетву), что они будутъ »по Богу братья ея дочери, станутъ защищать ее и не допустятъ ни до какого несчастія.« Съ деверями могутъ давать такую клятву и всѣ холостые сваты. — Свадьба всего чаще бываетъ въ Октябрѣ.

Обрядъ крещенія совершается по обычаю церкви. Крещаемымъ даются имена по календарю (Марко, Иво, Јанко, Јело, Анджелија, Марта и пр.), а потомъ уже прозваніе (презиме). До Маріи Терезіи крестили уже взрослыхъ, но теперь этотъ обычай оставленъ.

При обрядѣ погребальномъ особеннаго мало. Покойника оплакиваютъ плакальщицы. За гробомъ дѣвушки — должны идти всѣ юноши, ей знакомые; за гробомъ юноши — всѣ дѣвушки. Помины бываютъ въ 9-й и 40-й день, и потомъ че-

jeżeliby śmiech ten powtórzył się drugi raz, to matka odprowadza ją do domu, jako niezaślubioną, i natenczas wesołe gody zmieniają się w smutek: narzeczoną okrywają szerokim, długim, białym całunem, i ze szlochaniem odprowadzają; przez sześć tygodni nie śmie ona nikomu pokazać się, prócz domowym. Lecz wszystko to jeszcze może skończyć się szczęśliwie: szwagrowie przychodzą do matki narzeczonéj i dają jéj *krewną przysięgę* (krwnu zakletwu), że będą „po Bogu braćmi jéj córki, będą bronić ją i zasłaniać od wszelkiego nieszczęścia.“ Razem ze szwagrami mogą dawać taką przysięgę także wszyscy bezżenni swaci. Wesela zwykle bywają w Październiku.

Obrząd chrztu odbywa się według zwyczaju kościelnego. Przyjmującemu chrzest dają imiona podług kalendarza (Marko, Iwo, Janko, Jelo, Andjelija, Marta i in.), a nadto przezwisko (prezime). Do czasów Maryi Teresy chrzczono i dorosłych, lecz teraz zwyczaj ten jest zaniechany.

Przy obrzędzie pogrzebowym mało jest szczególnych zwyczajów. Nieboszczyka opłakują płaczki. Za trumną dziewicy — powinni iść wszyscy młodzieńcy, jéj znajomi; za trumną zaś młodego człowieka — wszystkie dziewice. Przypominki

резъ годъ. На номинкахъ вспоминаютъ о добрыхъ дѣлахъ покойника, особенно, если покойникъ прославился своимъ молодечествомъ на войнѣ. »Скромнаго« платья не носятъ, развѣ только мать, потерявшая сына, прячетъ косы и снимаетъ съ шеи монисто.

Выше я замѣтилъ, что каждая семья имѣетъ своего патрона. День его празднуется семьею особеннымъ обрядомъ. Изба накуривается тимьяномъ, а на столѣ ставится зажженная восковая свѣча. Всѣ садятся за столъ, пьютъ и поютъ »славу.«

Кромѣ этихъ обрядовъ можно вспомнить объ обрядѣ провожанія воина въ дальній походъ: молодые люди, остающіеся дома, провожаютъ его съ пѣснями и стрѣльбою, а дѣвушки и женщины съ рыданьемъ. Одна мать должна веселиться при разлукѣ съ сыномъ.

Ускоки вполнѣ сберегли любовь къ своимъ пѣснямъ: не льзя найдти ни старика, ни старухи, которые бы постыдились пѣть пѣсни, ни дитяти 8—9 лѣтъ, которое бы не знало ихъ по-крайней-мѣрѣ дюжину. Кромѣ пѣсень обрядныхъ и женскихъ, они знаютъ множество пѣсень старинныхъ, вспоминая въ нихъ дѣла Марка Королевича, Рели, Волка Бранковича, Ивы Сеньянина, Янка Сибинянина и пр.

żałobne bywają 9-go i 40-go dnia, a wreszcie po upływie roku. Na przypominkach takich wspominają o dobrych czynach nieboszczyka, szczególniéj jeżeli odznaczył się walecznością na wojnie. Żałoby nie noszą, tylko matka, która straciła syna, chowa warkocze i zdejmuje z szyi paciorki.

Wyżéj uczyniłem uwagę, iż każda rodzina ma swojego patrona; dzień jego obchodzi osobnym obrzędem. W izbie kadzą tymiankiem, a na stole stawiają zapaloną woskową świecę. Wszyscy siadają do stołu, piją i śpiewają *sławę*.

Prócz tych obrzędów należy jeszcze wspomnieć o obrzędzie odprowadzania wojaka na daleką wyprawę: młodzi ludzie, zostający w domu, odprowadzają go z pieśniami i strzelaniem, zaś dziewice i kobiety z płaczem. Sama tylko matka powinna cieszyć się przy odejściu syna.

Uskoki w zupełności zachowali zamiłowanie w swoich pieśniach: nie można znaleźć ani starca, ani staréj kobiety, którzyby się wstydzili śpiewać, ani dziecięcia od 8—9 lat, które by nie znało przynajmniéj tuzina piosnek. Prócz pieśni obrzędowych i kobiecych umieją mnóstwo pieśni dawnych, wspominających czyny Marka Królewicza, Reli, Wilka Brankowicza, Iwy Senjanina, Janka Sibinjanina i in. Pieśni te

Эти пѣсни поются обычно парами: одна пара поетъ одинъ стихъ, другая другой и т. д. Нельзя не замѣтить, что эти пѣсни о старинѣ поются вмѣсто обрядныхъ во всѣхъ важныхъ обрядахъ, напр. на сватьбѣ, въ купаловъ вечеръ и пр.

Волынка (дуде) выходитъ изъ употребленія; изъ старинныхъ музыкальныхъ инструментовъ остается пищалка (пиштјалка), въ родѣ небольшаго кларнета. Играющій на ней называется »пищецъ« (пиштац) и при всѣхъ поѣздахъ занимаетъ переднее мѣсто.

Обычная пляска есть »Коло« въ родѣ русскаго хоровода. Подъ этотъ танецъ поются обыкновенно пѣсни о старинѣ.

И. Срезневскій.

zazwyczaj śpiewane w parach, w których każda para śpiewa kolejno inną zwrotkę. Nie można pominąć téj uwagi, że pieśni o dawnych czasach śpiewane bywają zamiast obrzędowych przy wszystkich ważnych uroczystościach, na np. weselu, w wieczór Kupały, i in.

Dudy (dude) wychodzą ze zwyczaju; z dawnych muzycznych instrumentów została piszczałka (pisztjalka) w rodzaju niewielkiego klarynetu. Grający na niéj nazywa się *pisztac* i we wszystkich orszakach obrzędowych zajmuje przednie miejsce.

Zwyczajnym tańcem jest „koło“ rodzaj rossyjskiego chorowodu. Przy tym tańcu zwykle śpiewają pieśni o przeszłości.

J. Szreniewski.

О ЧЕШСКОЙ МУЗЫКѢ. *

О древнѣйшей чешской музыкѣ ничего не льзя сказать положительнаго. По древнѣйшимъ, извѣстнымъ намъ, народнымъ пѣснямъ, равно и по стариннымъ чешскимъ танцамъ, до сихъ поръ сохранившимся, не льзя опредѣлить, что къ какому вѣку принадлежитъ, и получили ли эти памятники свое начало между словянскимъ поколѣнiемъ, или, произшедши изъ чужой стихiи, вкоренились, въ послѣдствiи времени, между Чехами. Когда словянскiе апостолы, Кириллъ и Меѳодiй, распространяли въ Моравiи христiянство, и когда оно, передши въ Чехи съ герцогомъ Боривоемъ, болѣе и болѣе тамъ усиливалось, особенно во время Вячеслава I., то и церковная христiянская музыка, какъ побѣдительница, смѣшалась съ языческою, хотя и не изгладила ее совершенно. Впрочемъ, еще въ XII ст., когда, въ-слѣдствiе частыхъ путешествiй въ Римъ и при содѣйствiи Бенедиктинскаго Монашескаго Ордена, итальянская музыка нашла въ Чехахъ любителей и подражателей, — всегда имѣла перевѣсъ музыка *отечественная*, потому что дворянство и народъ уже и въ то время ненавидѣли чужеземщину. Безъ сомнѣнiя, чешскiй народъ долженъ

* Kwěty. 1842.

O MUZYCE CZESKIÉJ.

O najdawniejszéj muzyce czeskiéj nie można nic pewnego powiedzieć. Że znanych najdawniejszych pieśni, jako też starodawnych czeskich tańców, nie można naznaczyć wieku, do którego należą, komu i czy wśród słowiańskiego plemienia winny swój początek, czy też pochodząc z obcéj ziemi, tylko wkorzeniły się z postępem czasu pomiędzy Czechami. Kiedy słowiańscy apostołowie Cyryll i Metodiusz rozszerzali chrześcijanizm w Morawii, i gdy tenże rozszerzając się w Czechach za księcia Borzywoja, coraz więcéj znajdował tam stronników, w czasie panowania Wacława I., — wtedy i kościelna chrześcijańska muzyka, jako zwycięzką, chociaż nie zupełnie zniszczyła pogańską, zjednoczyła się jednak z nią. Pomimo tego jeszcze w XII wieku, kiedy w skutek podróży do Rzymu i wpływu zakonu Benedyktynów, muzyka włoska znalazła w Czechach stronników i naśladowców, muzyka *narodowa* miała przewagę, bo lud i szlachta nawet w owych czasach, już nie cierpiała obczyzny. Bez wątpienia, naród czeski musiał mieć wszystkie zdolności, a to dla tego, że umiał ukształcić swój gust na obcych utworach, i za ich pośrednictwem dojść samoistnéj działalności; jeżeli zaś mia-

былъ имѣть музыкальныя способности, потому-что онъ умѣлъ образовать свой вкусъ на чужеземныхъ произведеніяхъ и посредствомъ ихъ достигнуть самобытнаго творчества; если же иногда размѣръ звуковъ и припоминаетъ намъ иностранное вліяніе, то все-таки сохранился свой собственный ритмъ, совершенно противоположный другимъ нечешскимъ ритмамъ. Въ этомъ отношеніи преимущественно замѣчателенъ XIV вѣкъ, когда проникли въ Чехи языки италіянскій и французскій, чужестранное зодчество и чужестранная музыка; однако жъ народъ не лишился своей самостоятельности и отличительныхъ свойствъ въ музыкальномъ искусствѣ. Какъ прекрасно развились и усовершенствовались музыкальныя способности въ чешскомъ народѣ, это доказываютъ гуситскія войны: къ намъ долетаютъ самые сладостные звуки церковной музыки, откликнувшіеся подъ кровавымъ заревомъ этихъ войнъ и оставшіеся послѣ Чешскихъ Братьевъ; кромѣ-того каждый знаетъ, что Гусситы и, особенно, храбрые Табориты любили воодушевлять себя воинственными пѣснями. Послѣ геніяльнаго Ивана Гуса также остались въ Чехахъ прекрасныя пѣсни, а братская община, въ 1457 г., оставила Книгу Пѣсней съ нотами.

Не льзя съ достовѣрностію сказать, когда именно вышли въ свѣтъ

ra dźwięków przypomina niekiedy wpływ obcy, to własny rytm, zupełnie przeciwny obcemu, to jest nieczeskiemu, zachował się. W tym względzie szczególniéj znakomitym jest wiek XIV, kiedy język włoski i francuzki, obce budownictwo i nieswojska muzyka do Czech się wcisnęły; jednakowoż naród nie utracił swojéj samoistności i głównych przymiotów w sztuce muzykalnéj. Jak pięknie się rozwinęły i udoskonaliły w narodzie czeskim zdolności do muzyki, są tego dowodem wojny hussyckie; dochodzą nas i teraz najprzyjemniejsze dźwięki muzyki kościelnéj, które powstały przy ich krwawéj łunie, a przechowane nam przez Braci Czeskich; nadto rzeczą jest niezaprzeczoną, że Hussyci, szczególniéj zaś waleczni Taborici, mieli upodobanie w bohaterskich pieśniach. Dowodem tego są piękne pieśni, które po mistrzu Janie Husie pozostały; w końcu wiadomo każdemu, że stowarzyszenie Braci Morawskich w 1457 roku ułożyło kancyonal z nutami.

Z tém wszystkiém, stanowczo nie można powiedzieć, kiedy mianowi-

первыя чешскія пѣсни съ напѣвами, во сколькихъ экземплярахъ разошлись и сколько разъ были изданы; намъ извѣстенъ только сборникъ изъ 400 пѣсень, принадлежащій 1539 году. Послѣднее изданіе этого сборника относится къ 1566 года. Изъ предисловія къ нему видно, что большая часть этихъ пѣсень слишкомъ сто лѣтъ живетъ въ народѣ. Извѣстно, что и Лютеръ многія пѣсни Чешскихъ Братьевъ присоединилъ къ нѣмецкимъ духовнымъ пѣснямъ.

Хоры Чешскихъ Братьевъ превосходили все, что́ только оставила намъ музыка тѣхъ временъ. Нѣтъ ничего удивительнаго, что музыка въ Чехахъ клонилась къ упадку по случаю войнъ и гоненій на чешскую церковь. Только во времена Рудольфа II. снова возродилась чешская музыка, хотя на нее и имѣли, большею частію, вліяніе Итальянцы. Во времена Фердинанда II, Езуиты, стараясь возвеличить и распространить въ Чехахъ католическое исповѣданіе, не упустили изъ виду воспользоваться для этого также и музыкою. Въ слѣдствіе этого при всѣхъ монастыряхъ и церквахъ учреждены были музыкальныя общества на особенныхъ правахъ. Обыкновенно каждый монастырь воспитывалъ шесть или восемь мальчиковъ-пѣвчихъ, которые, вмѣ-

cie wydane zostały na widok publiczny pierwsze czeskie pieśni z nutami, jaka zresztą liczba exemplarzy rozeszła się, tudzież wiele razy były wydane; znany nam jest tylko zbiór 400 pieśni, pochodzących z r. 1539. Ostatnie wydanie wzmiankowanego zbioru nastąpiło w 1566 r. Z przedmowy do tegoż pokazuje się widocznie, że większa część tych pieśni przeszło sto lat żyje między ludem. Wiadomo, że i Luter liczne pieśni Braci Czeskich dołączył do swych nabożnych pieśni, w niemieckim języku ułożonych.

Chory Braci Czeskich przewyższały to wszystko, co tylko muzyka z tych czasów nam zostawiła. Niema nic dziwnego, że muzyka w Czechach podupadła pod czas wojen i prześladowań, jakich kościół czeski doświadczył. Dopiero za czasów Rudolfa II. nowego życia nabrała muzyka czeska, pomimo tego, że na nią największy wpływ Włosi wywierali. Za czasów Ferdynanda II., Jezuici, starając się o wzniesienie i rozszerzenie w Czechach wyznania katolickiego, nie zapomnieli korzystać także i z muzyki. W skutek tego przy wszystkich klasztorach i kościołach urządzone zostały towarzystwa muzykalne z osobnemi fundacyami. Zwyczajnie każdy klasztor wychowywał sześciu lub ośmiu chłopców śpiewaków, którzy z pewną liczbą muzykantów i pod zarządem dyre-

стѣ съ положеннымъ числомъ музыкантовъ и подъ распоряженіемъ директора общества, исполняли музыку въ церквахъ. — Такъ-какъ эти мальчики принимаемы были въ общество только тогда, когда уже совершенно выучивались пѣнію или музыкѣ, то ихъ родители, особенно въ деревнѣ, всѣми силами старались о томъ, чтобы ихъ дѣти учились этому искусству. Такимъ образомъ, при врожденныхъ музыкальныхъ способностяхъ Чеховъ, музыка, даже и въ чешскихъ деревняхъ, безпрестанно распространялась и входила въ домашній кругъ. Фердинанъ III. также былъ покровителемъ музыки; при немъ въ каждой езуитской семинаріи обращалось особенное вниманіе на упражненія въ музыкѣ. Съ тѣхъ поръ стали требовать отъ каждаго учителя, чтобы онъ хорошо зналъ музыку; съ тѣхъ поръ также Чехи начали странствовать по чужимъ краямъ, играя на какомъ-нибудь инструментѣ, и такіе странствователи назывались чешскими студентами или чешскими музыкантами.

Не только самый дворъ и духовенство покровительствовали музыкѣ, но и дворянство принуждено было, для увеличенія своей пышности и славы, принимать къ себѣ въ службу людей, которые знали музыку, и давать имъ способы усовершенствоваться въ

ktora towarzystwa wykonywali kompozycye muzyczne w kościołach. Ponieważ chłopców wzmiankowanych przyjmowano do towarzystwa dopiero wtenczas, kiedy już zupełnie wyćwiczeni byli w śpiewach i muzyce, przeto ich rodzice, szczególniéj mieszkający na wsi, wszelkiemi siłami starali się, aby ich dzieci nabrały pewnéj w téj sztuce biegłości. Takim sposobem, przy wrodzonych muzycznych zdolnościach Czechów, muzyka, nawet po wsiach czeskich, ciągle się rozszerzała i weszła w zakres domowego życia. Ferdynand II. także nią opiekował się; za niego w każdém jezuickiém seminarium zwracano szczególną uwagę na ćwiczenia w muzyce. Od tego czasu zaczęto wymagać od każdego nauczyciela włącznie, ażeby odpowiednią posiadał muzyki znajomość; zresztą, od tego czasu Czesi zaczęli podróżować po cudzych krajach, grając na jakim instrumencie, i tacy wędrownicy nazywali się czeskimi studentami lub czeskimi muzykantami.

Nie tylko sam dwór i duchowieństwo opiekowało się muzyką, lecz i panowie dla przyczynienia sobie większego blasku i powiększenia sławy swojéj, zniewolonemi się widzieli do przyjmowania w służbę ludzi, posiadających muzykę, którym dawano nawet sposoby dla udo-

этомъ искусствѣ. Въ царствованіе Іосифа I. (1706 —1711) музыка сдѣлала въ Чехахъ большіе успѣхи, и почти во всѣхъ деревняхъ учреждены были школы музыки. Во времена Карла VI. (1711—1740), кажется, практическая музыка достигла въ Чехахъ до высочайшей степени. Въ 1724 году этотъ государь учредилъ музыкальныя сборища, которыя въ то время были единственными въ своемъ родѣ. За Прагою, подъ открытымъ небомъ, собиралось болѣе тысячи пѣвцовъ и музыкантовъ, и подъ распоряженіемъ четырехъ директоровъ, на четырехъ холмахъ, гремѣла музыка, которая стóяла 300,000 гульд., и на которую собиралось нѣсколько сотъ тысячь слушателей. Во время Карла VI. церковная *чешская* музыка занимала *первое* мѣсто. Въ тоже время графъ Антонинъ Шпоркъ привезъ изъ Франціи въ Чехи первые рожки, и въ скоромъ времени чешскіе артисты уже отличались на этомъ инструментѣ. Итальянская опера также способствовала музыкальному образованію въ Прагѣ, особенно около 1770 г., подъ дирекціею Бустелли. Тогда же и Ригини (Righini), какъ молодой художникъ, образовывалъ свои способности въ Прагѣ. Большія услуги чешской музыкѣ оказали также Цистерсіанцы, особенно *оссекскій* монастырь.

skonalenla się w swojéj sztuce Za panowania Józefa I. (1706 — 1711) muzyka okazała w Czechach wielkie postępy, i prawie we wszystkich wsiach zaprowadzono szkoły muzyki. Za czasów Karola VI (1711—1740), jak się zdaje, praktyczna muzyka doszła w Czechach wysokiego stopnia. W 1724 roku monarcha ten założył muzyczne zbiory, które w owych czasach były jedynemi w swoim rodzaju. Za Pragą, pod otwartém niebem, zbierało się więcéj jak tysiąc śpiewaków i muzykantów, a pod kierunkiem czterech dyrektorów, na czterech wzgórzach, wykonywano muzykę, która kosztowała 300,000 zł. reńsk., i na którą zbierało się kilka set tysięcy słuchaczy. Za czasów Karola VI. kościelna *czeska* muzyka zajmowała *pierwsze* miejsce. W tym że czasie hrabia Antonin Szpork przywiózł z Francyi do Czech pierwsze leśne rogi, i wkrótce czescy artyści już występowali z tym instrumentem. Opera włoska także wpływała na ukształcenie muzyczne w Pradze, szczególniéj około r. 1770., pod dyrekcyą Bustellego. Wtedy to i Righini, młody artysta, ukształcił swoje zdolności w Pradze. Wielkie zasługi dla muzyki czeskiéj okazali także *Cystersi*, szczególniéj klasztor *ossecki*. W ogóle druga połowa XVIII w. uważana jest za złoty wiek dla muzyki czeskiéj, albowiem wówczas w Czechach mnó-

Вообще вторая половина XVIII столѣтія почитается золотымъ вѣкомъ чешской музыки, потому-что въ то время въ Чехахъ было множество знаменитыхъ органистовъ, скрипачей и гобоистовъ; да сверхъ-того арфа вообще была въ большомъ употребленіи. Въ то же время, навѣрно, не было ни одного оркестра въ европейскихъ театрахъ безъ чешскихъ музыкантовъ. Моцартовы оперы: *Фигаро*, *Донъ Жуанъ*, *Cosi fan tutti*, прежде всего съ успѣхомъ давались въ Прагѣ и отсюда уже распространились по Европѣ. Самъ Моцартъ сказалъ: »*Пражане меня понимаютъ!*« — Въ это цвѣтущее время Прага имѣла множество знаменитыхъ музыкантовъ. *Мысливечекъ* пріобрѣлъ славное имя и въ художественной Италіи; *Гассманнъ*, придворный капельмейстеръ, былъ учителемъ Саліери; *Бендове*, оба *Стамитзова*, *Зегертъ*, теоретически и практически образованный органистъ, *Бриксi*, капельмейстеръ при соборѣ св. Вита, *Вернеръ*, первый віолончелистъ своего времени, *Нейбауеръ*, *Душекъ*, оба *Кожелюгова*, *Вик. Машекъ*, *Кухаржъ*, *Иванъ Ресслеръ*, *Ировецъ*, *Гекартъ*, *Праупнеръ*, скрипачъ, *Витасекъ*, *Иванъ Венцель*, *Кучера*, *Враницкій*, *Рейха*, *Грамсъ*, *Иванъ Лейтель*, знаменитый гобоистъ и флейтистъ, *В. Дварникъ*, кларнетистъ, *То-*

stwo było znakomitych organistów, skrzypków i oboistów, i arfa w ogóle była wiele upowszechnioną. W tym że czasie, zapewnie, bez muzykantów czeskich nie było żadnéj orkiestry w teatrach europejskich. Opery Mozarta: *Figaro*, *Don Juan*, *Cosi fan tutti*, naprzód dawane były w Pradze i stąd dopiero upowszechniały się w Europie. Sam Mozart powiedział: „*Prażanie mnie pojmują!*“ — W tym kwitnącym dla sztuki czasie, Praga miała mnóstwo znakomitych muzykantów. *Myśliweczek* nabył sławnego imienia i w mistrzowskich Włoszech, *Gassmann*, nadworny kapelmistrz, był nauczycielem Salierego, *Bendowie*, obydwa *Stamitzowie*, *Seegert*, teoretycznie i praktycznie ukształcony organista, *Brixi*, kapelmistrz przy katedrze św. Wita, *Werner*, pierwszy wiolonczelista swojego czasu, *Neubauer*, *Duszek*, obydwa *Koželuhowie*, *Winc. Maszek*, *Kucharz*, *Jan Resler*, *Jirowec*, *Hekart*, *Praupner*, skrzypek, *Witasek*, *Jan Wencel*, *Kuczera*, *Wranicki*, *Reicha*, *Grams*, *Jan Leitel*, znakomity oboista i flecista, *W. Dwarnik*, klarnecista, *Toman*, fagotysta, bracia *Kunerowy*, znakomici oboiści, *Stolle*, *Jelinek*, *Hauszka*, *Kraft*, *Hurka*, *Cibulka*, *Fiala* i w. in. W liczbie śpiewaków najwięcéj odznaczali się *Kuszi*, *Ramisz* i *Duszek*, do których łączyło się także bardzo wiele diletantów. *Maresz* wynalazł i za-

манъ, фаготисттъ, братья *Куперовы*, знаменитые гобоисты, *Столле*, *Елинекъ*, *Гушка*, *Крафтъ*, *Гурка*, *Цибулька*, *Фіала* и мн. др. Въ числѣ пѣвцовъ особенно отличились *Куши*, *Рамишъ* и *Душекъ*, къ которымъ присоединялись также многіе дилетанты. *Марешъ* открылъ и ввелъ русскую роговую музыку. Также не льзя забыть *Вангала* и *Пунто*, который справедливо называется патріархомъ рожка. Наконецъ вспомнимъ *Томашка* и *Мошелеса*.

Кромѣ музыки церковной, музыка танцевъ также нашла въ Прагѣ покровителей, чего, безъ сомнѣнія, нигдѣ не было въ то время. *Веба* положилъ первое начало музыкѣ этого рода, а *Пихль* оказалъ большія заслуги въ ея усовершенствованіи. Въ то время являлось безчисленное множество музыкальныхъ сочиненій для танцевъ; для каждаго танца сочинялась новая музыка; случалось, что на музыкальныя пробы привозили пьесы на тѣлѣжкахъ. Само собою разумѣется, что изъ числа этихъ пьесъ годны были для игры двѣ или три. И такъ, Штраусъ и Лангеръ, въ наше время, въ своихъ сочиненіяхъ ничего новаго не представили Чехамъ!

Не безъ причины жаловались знатоки музыки, что съ началомъ XIX в. итальянская театральная музыка наиболѣе способствовала

prowadził rossyjską rogową muzykę. Także nietrzeba zapominać *Wańhala* i *Punto*, który słusznie jest nazywany patryarchą rogu. Nakoniec wspomniemy *Tomaszka* i *Moschelesa*.

Prócz muzyki kościelnéj, muzyka do tańców także znalazła w Pradze opiekunów, czego, bez wątpienia, nigdzie nie było w tym czasie. *Weba* pierwszy dał początek muzyce tego rodzaju, zaś *Pichl* okazał wielkie zasługi dla jéj udoskonalenia. W owym czasie zjawiło się niezliczone mnóstwo muzycznych kompozycyj do tańców; na każdy taniec układała się nowa muzyka; zdarzało się, że na próby muzyczne przywożono kompozycye na taczkach. Samo się przez się rozumie, że z liczby tych kompozycyj zaledwie przydały się dwie lub trzy. A więc Strauss i Langer, za naszych czasów, w dziełach swoich nic nowego dla Czechów nie przedstawili!

Nie bez przyczyny uskarzali się znawcy muzyki, że z początkiem XIX w. włoska teatralna muzyka najwięcéj przyczyniła się do upadku

упадку чешской церковной музыки. Этотъ недостатокъ легко бы можно было устранить. — Когда же въ XIX в. любовь къ музыкѣ на нѣкоторое время ослабла, то Пражскіе Чины учредили консерваторію, и съ тѣхъ поръ возникло также множество другихъ музыкальныхъ обществъ, съ которыми началась новая музыкальная эпоха въ Чехахъ.

Мы бы желали, чтобы кто-нибудь изъ чешскихъ глубокихъ знатоковъ музыки взялъ на себя трудъ написать полную исторію этого искусства въ Чехахъ. До-сихъ-поръ вообще очень мало сдѣлано для исторіи изящныхъ искусствъ у славянскихъ народовъ, о чемъ каждый по-справедливости тѣмъ болѣе долженъ сожалѣть, чѣмъ яснѣе увидитъ всю важность этого предмета.— Послѣдняя половина прошлаго столѣтія останется достопамятною эпохою въ лѣтописяхъ музыки; и не льзя отвергнуть, что Чехи положили въ ней великія заслуги. До нѣкотораго времени не было въ Европѣ ни одного знаменитаго оркестра, въ которомъ бы не участвовало нѣсколько Чеховъ; не говоримъ уже о томъ, какъ они, будучи учителями, много способствовали къ распространенію музыки въ разныхъ странахъ.— Когда, въ началѣ нынѣшняго столѣтія, въ Чехахъ ослабла любовь къ музыкѣ, то мно-

czeskiéj kościelnéj muzyki. Wada ta mogła by łatwo być usuniętą.— Gdy zaś w XIX w. zamiłowanie muzyki na niejaki czas osłabło, Stany Prażskie urządziły konserwatoryum i następnie powstało także mnóstwo innych muzycznych towarzystw, od których zaczęła się nowa muzyczna epoka w Czechach.

Chcielibyśmy, aby ktokolwiek z czeskich głębokich znawców muzyki podjął się pracy napisania szczegółowéj historyi téj sztuki w Czechach. Dotąd w ogóle bardzo mało zrobiono dla historyi sztuk pięknych u ludów słowiańskich, czego każdy tym więcéj powinien żałować, im głębiéj rozpatrzy się w ważności tego przedmiotu. Ostatnia połowa przeszłego stulecia pozostanie pamiętną epoką w kronikach muzyki, i nie można zaprzeczyć, że Czesi okazali w tym czasie wielkie zasługi. Poniekąd w Europie nie było żadnéj znakomitéj orkiestry, w któréjby nie znajdowało się kilku Czechów; już nie mówimy, że będąc nauczycielami, wiele się przyczynili do rozszerzenia muzyki w różnych krajach. Kiedy, na początku niniejszego wieku, w Czechach osłabła miłość dla muzyki, wiele pięknych talentów zaniedbanych zostało, a nadzieje na zdolności muzyczne ludu czeskiego znikły: w tym to czasie niektórzy mi-

гія прекрасныя дарованія были заброшены, а надежды на способности къ музыкѣ чешскаго народа исчезли: тогда-то нѣкоторые любители и покровители музыки, дорожившіе честію своего народа, рѣшились основать для Чеховъ заведеніе, въ которомъ можно бы было упражняться и совершенствоваться въ музыкѣ. Къ числу ихъ принадлежали гг. Лобковичь, Кламъ-Галласъ (Klam-Gallas), Клебельсбергъ, Иванъ и Фридрихъ Ностицы, Пахта, Вѣртбы и мн. др. По соизволенію австрійскаго императора Франца I., въ 1810 году, это заведеніе было открыто подъ названіемъ *Консерваторіи*. Вскорѣ вступило въ него множество членовъ, изъ которыхъ каждый обязался вносить ежегодно извѣстную сумму денегъ. Цѣль этого заведенія состоитъ въ томъ, чтобы доставлять молодымъ музыкантамъ удобныя средства къ образованію, помогать развивающимся талантамъ и открыть всеобщее методическое изученіе.

Учрежденіе общества и попеченіе надъ нимъ поручены были извѣстному Діонисію Веберу; вскорѣ явилось множество учениковъ не только изъ Праги, но изо всѣхъ прочихъ чешскихъ городовъ. — Пражская консерваторія открыта была 1-го Мая, 1811 года. — Кто хотя нѣсколько знакомъ съ музыкальнымъ міромъ, тому не безыз-

łośnicy i opiekunowie muzyki, szanujący zalety swego ludu, postanowili urządzić dla Czechów zakład, w którym można by było ćwiczyć się i doskonalić w muzyce. Do liczby takich należeli pp. Łobkowicz, Klam-Gallas, Klebelsberg, Jan i Friderik Nostic, Pachta, Wértby i w. in. Z woli cesarza austryackiego Franciszka I., w 1810 r. zakład ten został otwartym pod nazwą *Konserwatoryi*. Wkrótce wstąpiło do niego wielu członków, z których każdy zobowiązał się corocznie składać pewną summę pieniędzy. Cel tego zakładu zależy na tém, aby dostarczać młodym artystom dogodnych środków dla ukształcenia, dopomagać rozwijającym się talentom i objawić metodyczny sposób nauki.

Urządzenie towarzystwa i opieka nad niém powierzoną została znanemu Dionizyuszowi Weberowi; wkrótce zjawiło się mnóstwo uczniów nie tylko z Pragi, lecz i ze wszystkich innych czeskich miast. Pražskie konserwatoryum otwartém zostało 1-go Maja r. 1811. — Każdemu, chociaż w części obeznanemu ze światem muzycznym, zapewne wiadome

вѣстны имена нѣкоторыхъ учениковъ этого заведенія, пользующихся европейскою славою. Кто не помнитъ *Славика*, соперника великаго Паганини? Укажемъ здѣсь также на Мильднера, Бартака, Дрейшока и флейтиста Эйзерта.

Не менѣе важное мѣсто занимаетъ также заведеніе церковной музыки въ Прагѣ. Особенную и драгоцѣнную услугу оказало оно основаніемъ *школы органистовъ-учителей*, также ежегодною раздачею денежныхъ наградъ за лучшія произведенія въ церковной музыкѣ, за обѣдни и т. д. Учителемъ школы органистовъ долгое время былъ г. *Фюреръ* (теперь регентъ въ соборѣ св. Вита), который принесъ ей чрезвычайно большую пользу. Онъ отличается, какъ даровитый композиторъ въ церковной музыкѣ, и уже много разъ заслуживалъ всеобщее одобреніе.

są imiona niektórych uczniów tego zakładu, którzy zjednali sobie chwałę europejską. Któż nie pamięta *Slawika*, rywala wielkiego Paganiniego? Wskażemy tu także na Mildnera, Bartaka, Drejszoka i fletrowersistę Eiserta.

Nie mniéj ważne miejsce zajmuje także zakład kościelnéj muzyki w Pradze. — Szczególną i nieocenioną zasługę okazano przez założenie *Szkoły Organistów* dla ukształcenia nauczycieli, również przez coroczne wydawanie pieniężnych nagród za najlepsze kompozycye w muzyce kościelnéj, za msze i t. d. Nauczycielem szkoły organistów przez długi czas był Führer (teraz regent przy katedrze św. Wita), który odznacza się, jako utalentowany kompozytor w muzyce kościelnéj, i już wiele razy zasłużył na powszechną pochwałę.

III.

НАРОДНАЯ ПОЭЗІЯ СЛОВЯНСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ.

Двѣ могилы.

(Краинская пѣсня).

NARODOWA POEZYA PLEMION SŁOWIAŃSKICH.

Dwie mogiły.

(Pieśń kraińska).

DWA GROBA.

Ėna vtica pérletela
Sela si na okneca,
Ona pa je tak welela,
Kaj je Minka betežna.

Kak hitro Ivan to začüje,
On od straha zablidi,
Lépo bélo se opravi,
No odide k Minkici.

Kak on hitro v hižo stópi,
Ona mértwa že leži,
Tüdi on na tla opadne,
No mértev obleži.

Njega só mi pokopali
Proti sunčnem izhodi;
Njo pa só pokopali
Proti sančnem zahodi.

Ž njegowega groba je zrasla
Lépa roža gartroža;
Ž njenega pa je groba zrasla
Lépa béla lelija.

Onjedvi sta dorasli
Zraven béle cirkwice,
Tam pa sta se ošepili,
No rasli v svetó nebó.

Птица прилетѣла и сѣла на окно; она подала вѣсть, что Мина больна.

Какъ только услышалъ объ этомъ Иванъ, то поблѣднѣлъ отъ страха; принарядился и пошелъ къ Минѣ.

Какъ только вошелъ онъ въ горницу, уже она мертвая лежала; тогда онъ за-мертво упалъ на земь.

Его похоронили передъ восхожденіемъ солнца, ее же похоронили передъ захожденіемъ солнца.

На его могилѣ выросла прекрасная садовая роза, а на ея могилѣ выросла прекрасная бѣлая лилія.

Они выросли въ-ровень съ бѣлою церковкою и, обнявшись надъ нею, вознослись къ сватому небу.

Ptašek přyleciał, usiadł na oknie i začął wróžyć, že Minka słaba.

Jak tylko Janek to usłyšał, z obawy zbladły mu lica, ubrał się strojno i pobiegł do swojéj Minki.

Zaledwie próg chaty přestąpił, widzi— ona martwa ležy; pada na ziemię i martwym zostaje.

Pochowali go před wschodem słońca, pochowali ją před zachodem słońca.

Na mogile jego wzrosła piękna róža ogrodowa, na mogile jéj porosła piękna lilija biała.

Wzniosły się wysoko wrówni z białym kościołkiem, wspólnie się tam złączyły i rosły do błogosławionego nieba.

IV.

БИБЛIОГРАФIЯ. BIBLIOGRAFIA.

I. LITERATURA ROSSYJSKA. *

Grudzień. 1842.

16. Стихотворения М. Лермонтова: Poezye Lermontowa. S. Petersburg. 1842. Trzy części. W 12., I. 209. II. 229. III. 188 str. — Jest to powtórne i kompletne wydanie poezyj Lermontowa. Ostatnia pamiątka po zgasłym zawcześnie poecie, który w przyszłości rokował tak wiele.

* 17. Сочинения Державина: Dzieła Derżawina. S. Petersburg. 1843. Cztery części. W 8., I. 288. II. 300. III. 175. IV. 325 i XI str.

18. Сказка за сказкой: Powieść za powieścią. Tom II. S. Petersburg. 1842. W 8., str. 379. — Te powieści zwróciły na siebie uwagę powszechności, bardzo są zajmujące i piękne. Tom 1-szy w krótkim czasie został wyczerpanym. W tomie 2-im szczególniéj może podobać się powieść Kukolnika, pod tytułem: *Galony*. — W wydaniu tych powieści mają udział najlepsi pisarze.

19. Лейла или осада Гренады: Leila czyli oblężenie Grenady przez E. L Bulwera. Przekład z angielskiego P. M. Moskwa. 1842. W 16., 2 części. I. 272. II. 239.

20 Германъ и Доротея: Herman i Dorota. Poemat w IV. pieśniach Goethego. Przekład Arefjewa. Moska. 1842. W 12., str. 155.

21. Наши, списанные съ натуры Русскими: Nasi skopijowani z natury przez Rossyan. Zeszyt XVI. *Kozak Uralski*. Przez W. J. Dala. — Wydanie to coraz staje się interessowniejszém. Umieszczony w tym zeszycie opis Kozaka Uralskiego należy do najlepszych utworów zaszczytnie znanego pisarza *Dala*.

22. Исторiя Суворова: Historya Suworowa. Tekst M. Polewoja. 130 rycin robionych przez najlepszych rossyjskich i paryzkich artystów. Oddział I. S. Petersb. 1842 W dużéj 8-ce, str. 112. — Ta historya jeszcze wiele zostawia do życzenia, zresztą może zająć czytelnika. Ryciny są bardzo piękne.

* 23. Голосъ за родное: Głos za sprawą ojczystą. Powieść Fan-Dima (pani Kołogriwow). S. Petersburg. 1842. W 8., str. 332.

24. О переводѣ Манассиной лѣтописи: O przekładzie kroniki Manassija na język słowiański, podług

---

* Do układu bibliografii rossyjskiéj po większéj części służą nam najlepsze ross. pisma, szczególniéj *Pamiętniki Ojczyste*.

dwóch kopij: Watykańskiéj i Biblioteki Patryarskiéj, z dołączeniem rysu historyi Bołgarów. Moskwa. 1842. — W 4., str. 183. — Jest to historya dawnego państwa Bołgarów, dokładnie i gruntownie opowiedziana, z powodu objaśnienia kroniki Manassija, która dosyć obszernie opisuje liczne wojny Bołgarów z Grekami. — Grecka kronika Manassija już oddawna znaną jest badaczom słowiańszczyzny podług dawnego słowiańskiego przekładu, którego kopia zachowuje się w Bibliotece Watykańskiéj. Autor rozbieranego dzieła znalazł w bibliotece Patryarskiéj w Moskwie drugą dawną kopią tegoż przekładu, z 1345 r., a więc kilka lat dawniejszą, niż watykańska. Wielkiéj są wagi objaśnienia do téj kroniki, zrobione przez tłumacza i znajdujące się tylko w kopii na nowo wynalezionéj w Moskwie. Rozpatrując się w tych objaśnieniach, autor opowiedział całą historyą dunajskich Bołgarów, od pierwszego ich osiedlenia w Mizyi aż do oswobodzenia z pod władzy Greków, i początku nowego bołgarskiego państwa, t. j. prawie od pierwszych lat VI go wieku, aż do końca XII-go. — Jest to praca gorliwie wykonana. Autor porównał świadectwa kronik greckich i sprawdził je według wiadomości słowiańskich, jakie dotąd zachowały się. Zupełnie oddziela Bołgarów od Słowian i twierdzi, że Bołgarowie przed osiedleniem ich w Mizyi, gdzie już pomięszali się z krajowcami, nie mieli nic wspólnego ze Słowianami. Dzieło to rzuca prócz tego światło na wiarogodność kroniki Nestora, czyli raczéj mówiąc, w ogóle tyczy się układu dawnych ruskich kronik.

25. Памятники Московской Древности: Pomniki Starożytności Moskwy. (Wyszły 4-re poszyty.) Moskwa. 1842. W 4., str. 108. — Nadzwyczaj piękna edycya, z rycynami robionemi w Paryżu. Tekst jest układu znanego archeologa p. *Sniegirewa*, który tak głęboko zbadał starożytności Moskwy.

26. Нѣчто объ Этимологіи и Эстетикѣ: Nieco o etymologii i estetyce ze względu na historyą i naukę starożytności. Moskwa. 1842. W 8., str. 30.

* 27. Описаніе изобрѣтенія и постепеннаго усовершенствованія паровыхъ машинъ: Opis wynalazku i stopniowego udoskonalenia machin parowych. S. Petersb. 1842. Str. X i 163. Z rysunkami.

28. Новый Карманный Словарь Руского, Французскаго, Нѣмецкаго и Англійскаго языковъ: Nowy kieszonkowy Słownik języka rossyjskiego, francuzkiego, niemieckiego i angielskiego, dla użytku rossyjskiéj młodzieży, ułożony podług słowników Akademii Rossyjskiéj, Akademii Francuzkiéj, Adelunga,

Heinsiusa, Jonsona, Webstera i innych, przez Filippa Reiffa. — Karlsrhue 1843 W 12., str. XLVII i 792. P. Reiff należy do małéj liczby tych cudzoziemców, którzy przynieśli niezaprzeczoną korzyść literaturze rossyjskiéj. Jego Etymologiczny Słownik Języka Rossyjskiego, wydany w 1835 i 1836 r. i zaszczycony całkowitą demidowską premią przez Akademią Nauk, stał się potrzebną podręczną księgą nie tylko dla każdego literata, lecz i w ogóle dla każdego ukształconego Rossyanina. Posiadając doskonale język rossyjski, p. Reiff, podczas długiego swego pobytu w Rossyi, wydał i inne pożyteczne prace: Grammaire Russe á l'usage des étrangers, Grammaire raisonnée de la langue russe, Recherches sur les racines des idiomes slavons, comparées avec celles des langues étrangères, i in. Teraz p. Reiff, mieszkając w Karlsrhue, przedsiewziął nową nadzwyczaj pożyteczną pracę — układ słownika kieszonkowego — rossyjskiego, francuzkiego, niemieckiego i angielskiego. Będzie składał się z 4-ch części, z których każda będzie mieścić wyrazy jednego z pomienionych języków, objaśnione w trzech innych. Takim sposobem te cztery części zastąpią *szesnaście* oddzielnych słowników. Teraz wyszła część francuzka; do każdéj dodaną będzie oddzielna grammatyka głównego języka. - Do pierwszéj części dołączone są słowniki nazw jeograficznych (dawnych i nowych), imion własnych, osobowych, również imion historycznych i mitologicznych, nie licząc już mnóstwa wyrażeń technicznych, umieszczonych w samym słowniku. Praca zadziwiająca! — Reiff miał cierpliwość zebrać i przetłumaczyć na język rossyjski nie tylko *wszystkie* wyrazy, znajdujące się w ostatniém wydaniu Słownika Akademii Francuzkiéj, lecz i większą część technicznych terminów i wszystkie w ostatnim czasie nanowo wprowadzone do języka francuzkiego wyrazy, umieszczone w *Dodatku* do tego akademicznego słownika. Nadto oznaczył wymawianie francuzkich wyrazów, gdzie to wymawianie odróżnia się od ogólnych prawideł ortografii; położył akcenta na wszystkich rossyjskich wyrazach, objaśnienia skróceń i t. d. i t. d. — Wydanie bardzo piękne. Cienki papier, drobny, lecz nadzwyczaj czytelny druk, czyste i ozdobne odbicie. — Znany nadworny drukarz Hasper (w Karlsrhue), u którego drukował się słownik, nie wydał nic lepszego w tym rodzaju. Cena I-éj części tego słownika jest bardzo umiarkowaną, tylko 2 ruble i 50 kop. srebrn.

NOWOŚCI LITERACKIE.

Książe W. T. Odojewski i A. P. Zabłocki przystąpili do wydania dziełka, przeznaczonego do czyta-

nia dla pospólstwa, pod tytułem: *Czytanie Wiejskie (Сельское Чтеніе).* Zasilili je swoimi artykułami znani rossyjscy pisarze: pp. Weltman, Wołkow, Dal, Zagoskin i in. Takim sposobem ułożona została książka, rozmaita co do swojéj treści, w której jednak wszystko skierowane do jednego celu, to jest: obudzić moralno religijne uczucie, udzielić niektóre wiadomości o przedmiotach niezbędnych w życiu pospólstwa, wpoić odrazę do niektórych występków i t. d. Dziełko to ozdobioném będzie rycinami i mappą Rossyi. — Miało wyjść na początku Stycznia r. b.

P. Semen, w Moskwie, zaczął wydawać *Galeryą Kobiet Żorża Zanda,* poszytami. Ryciny robione są na stali, w Londynie. Już wyszło sześć poszytów.

Petersburski Angielski Przegląd Literatury, Sztuk i Nauk, wydawany przez S. Warranda i B. Schau, wychodzi także i w r. 1833, dwa razy na miesiąc.

II. ПОЛЬСКАЯ ЛИТЕРАТУРА.

13. Poezye J. J. Kraszewskiego: Стихотворенія I. I. Крашевскаго. Изданіе второе, умноженное. 2 части. Въ 8., I. 291. II. 256. Варшава 1843. Цѣна 2 руб. серебр.— Это собраніе стихотвореній, написанныхъ г. Крашевскимъ между 1834 и 1838 г. — Въ нихъ очень много истинно поэтическихъ мѣстъ.

* 14. Historyczny obraz miasta Lublina: Историческій очеркъ города Люблина. Соч. С. З. Сѣрпинскаго. Изданіе второе, умноженное, съ присоединеніемъ лѣтописи города. Въ 8., 244 стр., съ тремя картинками: 1) Любельскій Замокъ, 2) Развалины замка Собѣскихъ или Радзивилловъ, 3) Возучинъ.— (Варшава. 1843.) Цѣна 90 коп. сер.

15. Nauka leśnictwa dla prywatnych właścicieli lasów: Лѣсоводство для частныхъ владѣтелей лѣсовъ и т. д. Соч. Е В. Марона. Пер. съ нѣмецк. П. Е. Л. Въ 8., 281 стр. Варшава. 1843. — Цѣна 1 руб. 50 коп. сер.

16. Żywot i podróże Krysztofa Kolumba: Жизнь и путешествія Христофора Колумба. Соч. Вашингтона Ирвинга. Пер. съ англійскаго. Въ 8., 364 стр. Варшава. 1843. — Цѣна 2 руб. сер.

СЛОВЯНСКІЕ ЖУРНАЛЫ. PISMA PERYODYCZNE SŁOWIAŃSKIE.

I. PISMA ROSSYJSKIE.

1. Сынъ Отечества: Syn Ojczyzny, pismo poświęcone historyi, polityce, literaturze, naukom i sztukom. N-r 10. 1842 r. *Redaktor Konstanty Masalski.*—Doniesienia w listach o wojnie Jana Groźnego z Stefanem Batorym. (Przekład z włoskiego).— Aladyn, czyli Czarodziejska Latarnia. (Dramat duńskiego poety Oelenschlegra). Afganistan w ostatniém dziesięcioleciu.

2. Отечественныя записки: Pamiętniki Ojczyste. Styczeń. 1843 r. (23¼ arkuszy.) — Jarmark, powieść pani Zakrewskiéj — Dziennik Kamer-Junkra Berchholza (1721 r.)— Przeglądy najnowszéj literatury niemieckiéj i angielskiéj.

3. Журналъ Министерсва Государственныхъ Имуществъ: Dziennik Ministerium Dóbr Państwa. Styczeń. 1843 r.— Rządowe i wiejskie gospodarstwo.—O wystawach owiec w Niemczech i o sposobach porównawczego ocenienia wełny, i in.— Bibliografiia, Rozmaitości, Kronika Rolnicza (z ostatnich czterech miesięcy 1842 r). W Bibliografii zastanawia, z nowości zapatrywania się, bogactwa faktów i dokładności wniosków — artykuł o wodnéj komunikacyi w Rossyi.—Kronika Rolnicza przedstawia piękne uwagi i nowe myśli o różnych współczesnych przedmiotach gospodarstwa wiejskiego w Rossyi.

4. Библіотека для Чтенія: Biblioteka do czytania. Styczeń. 1843 r. Gospodyni, powieść T. Fan-Dima (pani Kołogriwów).—Finanse Wielkiéj Britanii, podatki i składki, kontrybucye i cła, administracya, opłaty, kontrolla, bank angielski. (Artykuł nadzwyczaj ciekawy).— Podróże Russigera. W rozmaitościach: stopniowe rozwinięcie ludności na całéj kuli ziemskiéj w ogóle i w Rossyi w szczególności.

II. ПОЛЬСКІЕ ЖУРНАЛЫ.

1. Biblioteka Warszawska: Варшавская Библіотека. Февраль. 1843 г.— Желѣзныя дороги въ Европѣ (*продолженіе*).— Извлеченіе изъ отчета Араго о перепечатаніи сочиненій Лапласа.

2. Zorza: Заря, журналъ для юнаго возраста. 1843 г. No 3.— Вѣнки;— Сельская картина.— Помѣшанная. – No 4. Архипелагъ Ивана Потоцкаго на Желтомъ Морѣ. — Путевыя письма. — Милостыня.

3. Kmiotek: Поселянинъ, журналъ для сельскихъ и городскихъ жителей. 1843 г. No 3. Мартынъ

Рѣка.— № 4. Наставленія сельскаго священника. — № 5. — № 6. Добрый господинъ. — № 7. Богъ будетъ твоимъ заступникомъ (повѣсть).

4. Przegląd Naukowy: Ученое Обозрѣніе. 1843 г. № 4. О польскомъ мореходствѣ (*продолженіе*). № 5. Разборъ *Денницы*.

5. Pielgrzym: Пиллигримъ. — Февраль. 1843. — Объ изящныхъ искусствахъ въ Германіи.— Письмо г. Михаила Грабовскаго къ издательницѣ Пиллигрима.

6. Roczniki Krytyki Literackiéj: Лѣтописи Литературной Критики. Кн. 2 1843.— Разборы: Фрегатъ Надежда *Марлинскаго*, Стихотворенія *Крашевскаго*, Исторія Литературы Польской *Вишневскаго*, Словянская Миѳологія *Гануша*.

7. Przegląd Warszawski: Варшавское Обозрѣніе. 1842. Кн. XII Этотъ журналъ, кажется, еще въ 1840 г. началъ свое поприще и выходилъ всегда въ неопредѣленное время. Теперь изданіе его прекращается. Скажемъ ему въ похвалу, что въ немъ часто помѣщались прекрасныя и дѣльныя статьи. Послѣдняя, 12 ая кн., этого журнала заключаетъ въ себѣ критику разныхъ сочиненій и, между прочимъ, въ *Смѣси* любопытную статью г. *Чайковскаго*: Взглядъ на Отечественную Литературу.

НОВОСТИ.

Г. Войцицкій приступаетъ къ изданію *Древней Библіотеки* (*Biblioteka Starożytna*).— »При настоящемъ литературномъ движеніи, говоритъ издатель въ своей программѣ, мы надѣемся оказать пріятную услугу, какъ читателямъ, такъ и самой литературѣ,— изданіемъ сочиненій, которыя, по своей рѣдкости, по затруднительности пріобрѣтать ихъ и по чрезвычайно-дорогой цѣнѣ, сдѣлались недоступными для публики и служатъ только украшеніемъ частныхъ библіотекъ.«

Каждый томъ *Древней Библіотеки* будетъ состоять изъ четырехъ отдѣленій:

1. Литература: будетъ заключать въ себѣ перепечатки сочиненій и брошюръ древнихъ польскихъ поэтовъ.

2. Исторія: большею частію рукописные памятники, до-сихъ-поръ во-все неизвѣстные, или перепечатки рѣдкихъ брошюръ.

3. Памятники языка: старинныя польскія пѣсни, грамоты и проч.

4. Библіографія: будетъ заключать въ себѣ подробныя извѣстія о польскихъ книгахъ, брошюрахъ и рукописяхъ, которыя не войдутъ въ составъ самой *Библіотеки*.

Древняя Библіотека будетъ выходить тетрадями. При каждой тетради будутъ приложены политипажные рисунки и снимки съ заглавій старинныхъ книгъ.— Подписная цѣна 1-го отдѣленія Библіотеки стоитъ, въ Варшавѣ, 6 руб. 75 коп. серебр.

V. СМѢСЬ.

ЧЕШСКІЙ ТЕАТРЪ ВЪ ПРАГѢ.— Прага, какъ средоточіе всей умственной жизни чешскаго народа, во всѣхъ отношеніяхъ первенствуетъ передъ прочими городами Чехъ, Моравіи и сѣверной Венгріи. Тоже самое можно сказать о Прагѣ и въ сценическомъ отношеніи. Изъ Праги разходятся по всѣмъ провинціямъ новыя драматическія сочиненія, пріобрѣтшія славу въ этомъ городѣ; отсюда же расходятся по малымъ городамъ артисты, заботащіеся о сохраненіи народности, и распространяютъ тамъ любовь къ чешскому театру. По этому пражскій театръ надо принимать за родоначальника всѣхъ прочихъ чешскихъ театровъ; отъ его процвѣтанія зависитъ процвѣтаніе вообще чешскаго драматическаго искусства. Для достиженія извѣстной славы, театръ чешскій долженъ былъ бороться со многими препятствіями, изъ которыхъ главнѣйшее заключалось въ томъ, что чешскія пьесы представлялись въ казенномъ театрѣ только по воскресеньямъ и по праздникамъ, до начала нѣмецкихъ представленій; и потому неудивительно, что прошлой зимою представлено было только 7 трагедій, 13 драмъ, 9 комедій и 12 водевилей. Между драматическими авторами первенствуетъ неутомимый *Штѣпанекъ*, написавшій 23 пьесы; изъ прочихъ авторовъ, *Колларъ* написалъ 4 пьесы, *Гыбель* 2, *Филипекъ* 2.

Теперь только осуществляются надежды любителей чешскихъ зрѣлищъ: содержатель народнаго театра *Штёгеръ*, на собственный свой счетъ, построилъ особое великолѣпное зданіе, предназначенное исключительно для чешскихъ представленій. (*Jahrbücher für Sl. Lit.*).

V. ROZMAITOŚCI.

O SCENIE CZESKIÉJ W PRADZE.— Praga, jako punkt środkowy wszelkiego umysłowego życia i dążenia czeskiego narodu, przewodniczy pod każdym względem innym miastom Czech, Moraw i północnych Węgier. To samo powiedzieć należy i pod względem teatralnym. Z Pragi rozszerzają się po tych prowincyach nowe dzieła dramatyczne, które w tém mieście wziętość pozyskały; z Pragi nawet rozchodzą się niektórzy o narodowość gorliwi artyści po mniejszych miastach, i zamiłowanie czeskiéj sztuki w obszerniejszym zakresie rozpościerają. Scenę pragskę uważać przeto należy za matkę wszystkich innych; od jéj kwitnienia zależy kwitnienie w ogólności sztuki czeskiéj. Lecz teatr czeski miał wiele przeszkód do przezwyciężenia, z których najgłówniejszą była ta, że sztuki czeskie grywane bywały w teatrze Stanów tylko w niedziele i w święta przed niemieckiemi przedstawieniami, dla tego nic dziwnego, że zeszłéj zimy grano tylko 7 trajedyj, 13 dramatów, 9 komedyj i 12 krotochwil. Między autorami dramatycznemi celuje niezmordowany Sztiepanek, który 23 sztuk napisał, z innych wymienimy Kollara, który napisał 4, Hybel 2, Filipek 2 sztuk.

Teraz dopiero ziszczą się nadzieje przyjaciół sceny czeskiéj, kiedy p. Stoeger dzierżawca teatru Stanów, własnym kosztem oddzielny okazały gmach do przedstawień czeskich wystawił.

RÓŻNE WIADOMOŚCI. *— Z Peszty, jeszcze w Lipcu zeszłego roku, pisano, że tam kończył się druk *Księgi śpiewów duchownych*.

* Wyjęte z *Kwiatów Czeskich* 1842 r.

РАЗНЫЯ ИЗВѢСТІЯ. * Изъ Пешта, еще въ Іюлѣ мѣсяцѣ прошлаго года, писали, что тамъ оканчивалось печатаніе *Духовной Книги для Пѣнія.*— При нынѣшнихъ обстоятельствахъ, это прекрасная и чрезвычайно важная книга для Словаковъ. Печаталась она въ 18,000 экземплярахъ, подписчиковъ же было 12,000.— Книгопродавецъ и издатель этой книги, г. Каролій, природный и ревностный Мадьяръ, 3 Іюля 1842 г. далъ въ своемъ загородномъ домѣ пышный обѣдъ словацкимъ литераторамъ и всѣмъ тѣмъ, которые принимали участіе въ изданіи упомянутой книги.

— Изъ *Венгерскаго Градища.* (Писано въ Іюлѣ).— Недавно прожилъ у насъ нѣсколько недѣль г. *Богекъ*, который разсматривалъ древнія грамоты въ здѣшнемъ городскомъ архивѣ. Этотъ знаменитый мужъ пользуется великимъ уваженіемъ народа; только онъ одинъ въ состояніи глубоко вникнуть въ моравскую исторію и писать ее.— Онъ разсмотрѣлъ почти всѣ моравскіе архивы и открылъ множество замѣчательныхъ, до-сихъ-поръ неизвѣстныхъ, фактовъ. Невольно изумишься, узнавши, что онъ собралъ 9,000 грамотъ, частію оригинальныхъ, частію копій, множество чешскихъ древнихъ книгъ и монетъ, въ-особенности касающихся исторіи чешской и моравской. — Изъ Пешта онъ поѣхалъ въ Стражницу, гдѣ, какъ мы слышали, хранится архивъ древней знаменитой фамиліи Краваровъ.— Г. Бочку, какъ г. Палацкому въ Чехахъ, моравскіе Чины поручили написать моравскую исторію.— При случаѣ, онъ собираетъ между народомъ слова, которыхъ не достаетъ въ словарѣ Юнгманна. Онъ уже собралъ ихъ нѣсколько тысячъ. Въ одномъ околодкѣ Градища имъ собрано такихъ словъ болѣе

* Извлечены изъ *Чешскихъ Цвѣтовъ* 1842 года.

W teraźniejszych okolicznościach jest to nadzwyczaj ważne dzieło dla Słowaków. Drukowaném było w liczbie 18,000 exemplarzy, zaś prenumeratorów było 12,000. — Księgarz i wydawca tego dzieła p. Karolyi, rodowity i gorliwy Madjar, 3 Lipca, 1842 r., dał w swojéj pięknéj willi suty obiad dla słowackich literatów i tych wszystkich, którzy przyjmowali udział w wydaniu pomienionego dzieła.

— *Z Gradiszcza Węgierskiego.* (Pisano w Lipcu).— Niedawno mieszkał u nas przez kilka tygodni p. *Boczek*, który przeglądał dawne dyplomata w tutejszém miejskiém archiwum. Jest to mąż znakomity, zasługujący na wielki szacunek; on tylko jest w stanie głęboko zbadać dzieje morawskie i napisać je. Przejrzał prawie wszystkie morawskie archiwa i wykrył mnóstwo, ważnych, dotąd nieznanych faktów. Mimowolnie zostajesz zdziwionym, dowiedziawszy się, że zebrał 9,000 dyplomatów po części oryginalnych, po części kopij, głównie tyczących się dziejów czeskich i morawskich. Z Pesztu pojechał do Strażnicy, gdzie, jak słyszeliśmy, zachowuje się archiwum znakomitéj rodziny Krawarzów.— P. Boczek, jak p. Palackiemu w Czechach, Stany Morawskie, polecily napisać historyą morawską.— Gdy się zdarzy, zbiera także między ludem wyrazy, których brakuje w słowniku Jungmanna; zebrał już takowych kilka tysięcy. W jednéj okolicy Gradiszcza zebrał podobnych wyrazów przeszło 2,000.— Trzeba podziwiać bogactwo naszego języka; wszędzie znajdujemy mnóstwo różnych w innych okolicach nieużywanych wyrazów, przypowieści, sentencyj i przysłów.

— We Wrześniu zeszłego roku, z Pesztu pisano, że *Biblijna Historya dla dzieci* (Biblická Historie) miała bardzo wielkie powodzenie, albowiem w jednym roku wyszły dwa wydania, każde w 5,000 exemplarzach, i zupełnie zostały wyczerpane. Teraz przystąpiono do 3-go wydania tego dzieła.— Pisano tak-

2,000. Надобно удивляться богатству нашего языка; повсюду встрѣчаемъ мы множество особенныхъ словъ, притчъ, поговорокъ и пословицъ.

— Въ Сентябрѣ мѣсяцѣ прошлаго года, изъ Пешта писали, что *Библейская Исторія для Дѣтей* (Biblická Historie) имѣла величайшій успѣхъ, такъ, что въ одинъ годъ вышли два изданія, каждое въ 5,000 экземпляровъ, и совершенно были распроданы. Теперь приступлено уже къ третьему изданію этой книги. — Оттуда же писали, что тамъ оканчивалось печатаніе *Церковной Исторіи*, переведенной съ нѣмецкаго и дополненной церковною исторіею словянскихъ народовъ и Чешскихъ Братьевъ.

СОЧИНЕНІЯ О ДАЛМАЦІИ. — Обращаемъ вниманіе читателей на два сочиненія о Далмаціи, явившіяся въ прошломъ году. — Одно изъ нихъ издано на итальянскомъ языкѣ г. Катилиничемъ въ Сплѣтѣ: „Memorie degli avventimenti successi in Dalmazia dopo la caduta della republica veneta." Другое сочиненіе: „*Das Königreich Dalmatien*" (часть I.) вышло въ Вѣнѣ, у книгопродавца Миллера, въ 4-хъ отд. (Каждое отд. заключаетъ въ себѣ описаніе одного острова. Оно издано профессоромъ Фр. *Петтеромъ* въ Сплѣтѣ.

Сочиненіе *Катилинича* есть продолженіе его же *Исторіи Далмаціи* въ трехъ частяхъ (*Storia della Dalmazia*). Въ немъ описываются событія, случившіяся въ Далмаціи послѣ паденія венеціянской республики, въ отношеніяхъ военномъ и политическомъ; далѣе — прежнее венеціянское правленіе и гражданское устройство, предметъ очень важный.

Эта книга также заключаетъ въ себѣ любопытныя объясненія событій, случившихся во время перваго австрійскаго владычества, потомъ Французскаго и наконецъ во время

że stamtąd, że kończył się druk *Historyi Kościelnéj*, przełożonéj z niemieckiego i dopełnionéj historyą kościelną ludów słowiańskich i Braci Czeskich.

DZIEŁA O DALMACYI. Zwracamy uwagę czytelników na dwa dzieła o Dalmacyi, które się ukazały w zeszłym roku. Jedno z tych wydane w języku włoskim przez p. Katalinicza w Splecie: „*Memorie degli avventimenti successi in Dalmazia dopo la caduta della republica veneto.*" — Drugie dzieło: „*Das Königreich Dalmatien*" (część I.) wyszło w Wiedniu u księgarza Müllera, w 4-ch oddziałach (każdy zawiera opis jednéj wyspy). Wydał je profess. *Fr. Petter* w Splecie.

Dzieło *Katilinicza* jest dalszym ciągiem *Historyi Dalmacyi*, przez niegoż napisanéj w trzech częściach (*Storia della Dalmazia*). Opisane są w niém wypadki, zaszłe w Dalmacyi po upadku rzeczypospolitéj weneckiéj, we względzie wojskowym i politycznym; daléj — dawny wenecki rząd i urządzenie municypalne; rzecz bardzo ważna.

Dzieło to zawiera także ciekawe objaśnienia wypadków, które zaszły w czasie pierwszego austryackiego panowania, potém francuzkiego i nakoniec podczas pobytu Anglików i Rossyan na morzu adryatyckiém.

Drugie dzieło zawiera krótki opis kraju, ułożony podobnie, tylko z niektóremi poprawkami, jak opis jeograficzny Dalmacyi przez tegoż autora, umieszczony w Dzienniku Sommera, 1833 i 1834 r. Tak np., w 4-ym oddziale zawiera się historyczny opis kraju, wskazana jest wysokość brzegów każdéj wyspy i t. d., czego nie znajdujemy w Dzienniku Sommera. Do każdego oddziału dodana jest mappa. Autor tego dzieła napisał także ciekawe artykuły o przemysłowym, handlowym i ekonomicznym stanie Dalmacyi, umieszczone w piśmie: *Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen.*

пребыванія Англичанъ и Русскихъ на адріятическомъ морѣ.

Другое сочиненіе есть краткое описаніе страны, въ такомъ самомъ видѣ, только съ нѣкоторыми поправками, какъ и географическое описаніе Далмаціи того же автора, помѣщенное въ Дневникѣ Зоммера, 1833 и 1834 г. Такъ, напр., въ 4-мъ отд. заключается историческое описаніе страны, показана высота береговъ каждаго острова и проч., чего не находимъ въ Дневникѣ Зоммера. Къ каждому отдѣленію приложена карта.— Автору этой книги принадлежать многія любопытныя статьи о промышленномъ, коммерческомъ и экономическомъ состояніи Далмаціи, помѣщенныя въ журналѣ: „*Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen.*“

ЧЕШСКІЯ БЕСѢДЫ.— Въ 1-й кн. *Денницы*, въ Библіографіи, на стр. 46, мы сказали уже кое-что о чешскихъ собраніяхъ или бесѣдахъ. Приводимъ теперь разговоръ, происходившій тамъ же и помѣщенный въ 56 нум. *Цвѣтовъ* 1842 г.

А. Здравствуйте, здравствуйте! Куда это вы такъ разфрантились, какъ на свадьбу!

Б. На бесѣду.

А. Ужъ вѣрно не на *чешскую* бесѣду? Да что за нелегкая васъ тащить туда? Сдѣлайте милость, скажите мнѣ, что тамъ такое на этихъ бесѣдахъ? И слышишь и читаешь объ нихъ.....

Б. Какъ? И вы туда не ходите! Хорошъ же вы.....

А. Что жъ изъ этого? Я бы и радъ, да во-все незнакомъ ни съ однимъ членомъ.

Б. На что тутъ знакомство? Объявите, что вы принадлежите къ *нашимъ*, что вы поборникъ нашего языка и т. д. Ступайте вмѣстѣ со мною!

BIESIADY CZESKIE. — W 1-ym poszycie *Jutrzenki*, w biliografii, na str. 46, uczyniliśmy wzmiankę o biesiadach czeskich. Przytaczamy teraz rozmowę, która prowadzona była tamże i umieszczona w n-rze 56 *Kwiatów* z 1842 r.

A. Witam, witam przyjacielu! Dokąd że pan tak wystroiłeś się, jak na wesele?

B. Na biesiadę.

A. Zapewnie, nie na biesiadę *czeską?* Po jakie licho tam pan chodzisz? Proszę mi powiedzieć, co tam ważnego na tych biesiadach? Człowiek o tém i słyszy i czyta......

B. To pan tam nie bywasz? Wyborny z pana...

A. Radbym się tam znajdować, lecz nie mam żadnéj znajomości z członkami.

B. Jakich znajomości? Niech pan oznajmi, że należysz do *naszych*, że jesteś gorliwym o nasz język i t. d. Proszę iść ze mną!

(*Wchodzą do sali*).

A. Ach! co za piękne, dobrane, niewymuszone, żywe, wesołe towarzystwo...... To jest najpyszniéjszy *bal!*

B. Jak panu podobają się nasze dziewice?

A. O tém proszę zapytać mnie po biesiadzie. Człowiek nie wie, gdzie wprzódy patrzyć. To są róże, to są lilje! — Tamtego aniołka poproszę do tańca.

(*O wpół do dziesiątéj znowu się spotykają*).

B. No, jak się pan bawisz?

A. Wybornie! Jak bym był w domu; szkoda tylko, że *tak mało tańczą*. Ale! cóż ma znaczyć to przenoszenie i stawianie krzesełek półkołem?

B. Teraz będzie spoczynek.

A. Aha! — tu zawsze coś deklamują lub śpiewają? — Czytałem o tém. Cóż to za panna, która oto usiadła przy stoliku?

B. Nina Herbst.

(*Входятъ въ залу*).

А. Ахъ, какое отличное, избранное, непринужденное, веселое общество..... Да это просто великолѣпный балъ!

Б. Какъ же нравятся вамъ наши дѣвицы?

А. Объ этомъ спросите меня послѣ бесѣды.... Я не знаю, на что мнѣ прежде всего смотрѣть..... Это розы, это лилiи! Вотъ этого ангельчика я приглашу въ танецъ.

(*Въ половинѣ десятаго они опять встрѣчаются*).

Б. Ну, весело ли вамъ?

А. Чудесно! такъ, какъ бы я былъ дома. Жаль однако, что *такъ мало танцуютъ*.— Да къ чему это переносятъ и разставляютъ полукругомъ стулья?

В. Теперь роздыхъ.

А. Ага!— Здѣсь что-нибудь декламируютъ или поютъ? — Я читалъ объ этомъ.— Кто эта дѣвица, вонъ та, которая присѣла къ столику?

В. *Нина Гербстъ*.

А. Какъ? Не та ли, которая была на здѣшнемъ театрѣ? Да вѣдь та Нѣмка?

Б. Подождите только....

(*Дѣв. Нина Гербстъ читаетъ:* „Слезы соотечественницъ, соч. Тыля" *сначала при глубокой тишинѣ, потомъ при громкихъ рукоплесканiяхъ*).

А. (*Въ-продолженiе чтенiя*). Превосходно! Браво!— Ну, кто бы ожидалъ! Такая чистота и правильность..... съ такимъ чувствомъ и выраженiемъ,... (*съ восхищенiемъ апплодируетъ и вызываетъ дѣв. Гербстъ*). Признаюсь, я бы почелъ себя счастливцемъ, еслибы могъ поблагодарить ее отъ имени всѣхъ, здѣсь присутствующихъ. — А кто жъ этотъ молодой человѣкъ?

A. Która to? czy nie ta, co była przy tutejszym teatrze? Ale tamta Niemka.

B. Tylko niech pan zaczeka.

(*Panna Herbst czyta*: „Slzy wlastenek od Tyla.", *przy głębokiéj ciszy, a potém hucznych oklaskach*).

A. (*Pod czas czytania*). Prześlicznie!— Brawo! I któż by spodziewał się? Taka czystość dzwięków i poprawność. . . . . Z takiém uczuciem i wyrazistością. . . . . (*Z uniesieniem daje oklaski i wywoływa pannę Herbst*). Istotnie uważałbym siebie za szczęśliwego, jeżelibym mógł podziękować jéj w imieniu wszystkich znajdujących się tutaj.— A któż ten młody człowiek?

B. Nie znam go. Będzie śpiewał wiersz Klacela: *Szóstego Lipca*.

A. Dobrze zaczyna! — Hm, szkoda, że nie może skończyć. Przeklęty kaszel! — A to co? — Wszak to jest *Mildner*!

B. Będzie grał swoje warjacye z pieśni! *Siałem proso*.

A. Prześlicznie! Wybornie—brawo!— Co za miły człowiek. Z każdym rokiem doskonali się. To mi gra! to mi siła! — Przeklęte skrzypce! — Brawo! —

(*Głośne, długotrwające oklaski i wywoływanie*).

A. Czy już koniec? — Szkoda! Czy będzie na przyszłą biesiadę również co pięknego?

B. Bez wątpienia. Członkowie towarzystwa są ludzie nadzwyczaj troskliwi, a czeski artysta — jest to uosobiona żądza wszelkiego, co jest szczytném.

A. Co było onegdaj, w czasie trzeciéj biesiady?

B. *Tyl* deklamował nowe wiersze z nowém zakończeniem.

A. Pan już idziesz! Jak że Tyl deklamuje?...

(*W tym czasie między niemi przesunął się roznosiciel ochładzających napojów z głośném: „Proszę Panów!* — *i p. A. nie dosłyszał odpowiedzi p. B.*)

В. Я не знаю его. Онъ будетъ пѣть стихотвореніе Клацеля: *Шестое Іюля.*

А. Начинаетъ хорошо!—Гмъ, жаль, что не можетъ окончить. Проклятый кашель! — А это кто? Да это *Мильднеръ!*

В. Онъ будетъ играть свои варіяціи на пѣсню: *Сѣялъ я просо.*

А. Чудесно! прекрасно— браво! — Премилый человѣкъ. Онъ съ каждымъ годомъ совершенствуется. Вотъ, такъ это игра! Какая сила! — Проклятся скрыпка!— Браво!

(*Громкія, продолжительныя рукоплесканія и вызовъ*).

А. Ужъ и конецъ? Жаль! Будетъ ли въ слѣдующую бесѣду что-нибудь хорошее, въ подобномъ же родѣ?

Б. Безъ сомнѣнія. Гг. члены люди чрезвычайно заботливые, а чешскій художникъ — это воплощенная жажда къ высокому.

А. Что было третьяго дня, въ третью бесѣду?

Б. *Тыль* читалъ новую декламацію съ новымъ окончаніемъ.

А. Вы ужъ идете! А какъ онъ читаетъ?

(*Въ это время между ними проходитъ разнощикъ прохладительныхъ напитковъ съ громкимъ возгласомъ: „Прошу, господа!" и г. А. не дослышалъ отвѣта г. Б.*).

ИЗВЛЕЧЕНІЯ ИЗЪ ПИСЬМА И. И. СРЕЗНЕВСКАГО.— (Харьковъ, 2 Января 1843 г.) Студентамъ 1-го курса я читаю энциклопедическое введеніе въ изученіе словянства, предположивъ въ немъ знакомить ихъ со всѣмъ, что можетъ помочь и приготовить къ частному изученію того или другаго словянскаго народа. Это частное изученіе я раздѣлилъ на 2 курса: 1. о Словянахъ

WYJĄTKI Z LISTU P. SREZNIEWSKIEGO. (Z Charkowa, 1843 r., 2 (14) Stycznia.)— Dla studentów 1go kursu wykładam wstęp encyklopedyczny do poznania słowiańsztwa, powziąwszy zamiar zapoznać ich z tém wszystkiém, co może dopomódz i przygotować do częściowego poznania tego lub owego słowiańskiego plemienia. To częściowe poznawanie podzieliłem na dwa kursy: 1. O Słowianach zachodnich szczepu południowego (Bolgarach, Sérbach, Chorwatach i Słowencach Chorutańskich); 2. O Słowianach zachodnich szczepu północnego (Polakach, Polabach, Czechach i Słowakach).—W tym roku wykładam o Słowianach piérwszego szczepu dla studentów kursu drugiego, w następnym zaś roku mam zamiar wykładać o Słowianach drugiego rzędu dla studentów nowego drugiego i trzeciego kursu, i t. d.—Za dwa lub trzy lata będą gotowe moje kursa.—

Dwa razy (w czasie wiosny 1841 r.) odwiedziłem Uskoków Żumborskich, raz sam, drugi raz z nieocenionym Wrazem. Jako podróżny z daleka i na krótki czas, prawie mimo jadąc, mogłem spostrzedz tylko to, co wpadło w oko, i o czem zdarzyło mi się wypytać, a więc opis mój może być ciekawym tylko, jako nowość. Od Wraza, który co rok może odwiedzać Uskoków Żumborskich, i zapewnie, będzie się starał bliżéj ich poznać, bo na to zasługują, oczekiwać będziemy dokładnego opisu. Czytelnik tym czasem, jako dodatek do mojego opisu, może znaleźć wiadomości o Uskokach Żumborskich: a) u Walwazora: Krain, herausgegeben von E. Francisci. Laibach. 1689. Księga VI. str. 292 i następne. Ks. VII. str. 482 i nast. Ks. XII. str. 74 i nast.; b) W dziele Pannoniusa: Illyrien und Dalmatien. Pest. 1816. Ks. 2ga, str. 18 i nast. Tu także udzielone są wszystkie uwagi Haketa;—

Западныхъ южной отрасли (Болгарахъ, Сърбахъ, Хорватахъ и Словенцахъ Хорутанскихъ); 2. о Словянахъ Западныхъ сѣверной отрасли (Полякахъ, Полабахъ, Чехахъ и Словакахъ). Въ нынѣшнемъ году читаю о Словянахъ Западныхъ 1-й отрасли — 2-му курсу; на слѣдующій годъ предполагаю читать о Словянахъ Западныхъ 2-й отрасли — будущимъ курсамъ, второму и третьему, и т. д. — Года черезъ три, четыре, будутъ готовы мои записки.

Два раза (весною 1841 года) посѣтилъ я Жумбэрскихъ Ускоковъ; одинъ разъ — самъ, другой разъ съ незабвеннымъ Станиславомъ Осиповичемъ Вразомъ. Какъ пріѣзшій изъ-далека и на короткое время, почти мимоѣздомъ, я могъ замѣтить только то, что бросилось въ глаза, и распросить, о чемъ случилось; слѣдовательно моя записка можетъ быть любопытна только по новизнѣ. Отъ Враза, который можетъ посѣщать Жумборскихъ Ускоковъ хоть ежегодно и, вѣрно, постарается изучить ихъ, чего они вполнѣ заслуживаютъ, — будемъ ждать подробнаго описанія. Покамѣстъ читатель, въ дополненіе къ тому, что заключается въ этой запискѣ, можетъ найдти свѣдѣнія объ Ускокахъ Жумборскихъ: а) у Вальвазора. Krain, herausgegeben von *E. Francisci*. [Leibach. 1689. Книга VI. Стр. 292 и слѣд. Кн. VII. Стр. 482 и слѣд. Кн. XII. Стр. 74 и слѣд; б) въ книгѣ Паннонiуса: Illyrien und Dalmatien. Pest. 1816. Кн. 2-ая, стр. 18 и слѣд. Тутъ же сообщены всѣ замѣчанія Гакета; в) у Фраза: Vollständige Topographie der Karlstädter Militär Gränze. Agram. 1835. Стр. 377 и слѣд.

---

c) u Fraza: Vollständige Topographie der Karlstädter Militär Gränze. Agram. 1835., str. 377 i nast.

POJEDYNKI I ZEMSTA RODOWA U CZARNOGÓRCÓW (MONTENEGRINÓW). *

Szczególne zawsze sprawiał na mnie wrażenie starzec, nędznie wyglądający, jednakże jeszcze dość żwawy, bez koszuli, zaledwie okryty grubą siermięgą; postać jego nakazywała niejakie uszanowanie, był dumny, i wszędzie znajdował przyjęcie. W Czarnogórzu, równie jak i w Europie, niedostatek nie uważają za wadę, lecz za coś gorszego: wiedziałem o tém, i dla tego właśnie więcéj jeszcze podziwu wzbudzał we mnie ów człowiek, dopóki nie poznałem całéj tajemnicy: „To sławny junak **; Janko: on zdjął 12 łbów tureckich“, — powiedział Wido, i przy zdarzonéj sposobności opowiedział mi pojedynek Janka z drugim junakiem.

Powinienem był uprzedzić, że pojedynki zdarzają się tutaj daleko częściéj, niż gdziekolwiek; chociaż dzisiejszy Władyka całą surowością praw stara się je wytępić, chociaż zabójca w pojedynku karany bywa śmiercią, jednak stary zwyczaj, który głęboko zapuścił konary, trwa dotąd w całéj sile. Tutaj, więcéj, niż gdziekolwiek, wrą namiętności, a przepełniwszy serce starają wyrwać się na zewnątrz; Czarnogórca nie oczekuje dopóki właściwy sąd roztrząśnie sprawę; zapora, jaką prawa w tym względzie stawiają, jest dla niego nieznaną i nigdy niewstrzyma zemsty. Pojedynki bywają jeden przeciw jednemu lub całéj rodziny przeciw rodzinie, wreszcie odbywają się przy świadkach lub bez tych. Przedmiotem sporu — najczęściéj kobiety i obrażona miłość własna, czasem kradzież krowy lub

---

* Ustęp z dzieła, pod tytułem: *Cztery miesiące w Czarnogórzu*, napisanego, w języku rossyjskim przez Jerz. Kowalewskiego.

** Junak — chwat, bohater.

kozy. Ostatni czyn stanowił przyczynę pojedynku naszego junaka Janko, z drugim, który miał imie Tripo, dla tego też nic dziwnego, że pojedynek był na śmierć, co najczęściéj zdarza się między junakami, bez świadków: sumienie każdego było sędzią, a jak zobaczemy, sędzią nader surowym. Pojedynek, tak niezwykły z powodu osób staczających go, niemógł zostać tajemnicą, a tłum, chciwy zawsze podobnego rodzaju widowisk, zebrał się blisko naznaczonego miejsca i ukrył za wzgórzem. Przeciwnicy nadchodzili, zeszli się, rozmawiali chwilkę, pożartowali, wypili rakii *, nabili broń i rozeszli się; ich krew zimna, skutek zupełnéj obojętności na śmierć lub życie, była zbyt naturalną,— jest to rys odróżniający pojedynki Czarnogórców od pojedynków naszych; — ich twarze nie wyciągały się na „trzy łokcie" i powab ziemskich rozkoszy nie odciągał od mety. Walczący stali w umówionéj odległości; po chwili dał się słyszeć wystrzał — lecz tylko jeden: broń Tripa skrzesała. Kula strzaskała mu łokieć ręki podpierającéj fuzyę i zagrzęzła w lewym boku: upadł bez znaku życia, odrzuciwszy daleko broń, lecz starania przeciwnika wróciły mu na chwilę siłę; Janko korzystał z tych przedśmiertnych chwil, nieuważając na to, że podług praw pojedynkowych, zachowywanych przez Czarnogórców, skrzesanie bez zapalenia prochu na panewce poczytuje się za sprawiedliwy wyrok Boga, przymusił Tripa strzelać do siebie. „Nie mogę przyciągnąć broni, nie mogę jéj utrzymać" wyrzekł ostatni umierającym głosem. Janko podał mu fuzyę, usadowił na ziemi; lecz ręce Tripa już bezwładne, opadły własnym ciężarem na dół, cały korpus pochylił się; Janko zgiąwszy prawą nogę, oparł o kolano broń i skłoniwszy głowę Tripa do przykładu, zawołał: „ja niechcę, aby taki junak przeniósł się na tamten świat, nie będąc pomszczonym, a któż tu za ciebie się zemści, niemasz ni brata, ni przyjaciela, jesteś sierotą. „Potem stanął na dwa kroki przed otworem lufy. Błysło, huk się rozległ; szlachetny przeciwnik, silnie oparłszy się jedną ręką o kamień a drugą o broń, zaledwie zdołał utrzymać się na nogach, bo wstyd upadać junakowi. Zdało się, że w tém, położeniu tak stosownem dla bohatera, postanowił oczekiwać przybycia śmierci; ani jedno westchnienie, ani jeden ruch, dolegliwość oznaczający, nie wyjawił boleści, jakie cierpiał. Przybył tłum, znalazł Tripa już martwym; Janko nie dawał znaku życia, lecz sztuka tutejszych domowych lekarzy, pomimo że rana była niebezpieczną, zagoiła ją; była to już dwudziesta pierwsza. *

Kiedym zaczął już mówić o pojedynkach, opiszę wam jeszcze pojedynek całéj rodziny przeciw rodzinie. Pewna kobieta wydaną została za człowieka z innéj rodziny; sprzykrzywszy sobie złe obchodzenie męża, porzuciła go i schroniła się do braci; opowiedziała im ze wszystkiemi szczegółami poprzednie, smutne życie i zamiar niewracania już do małżonka; lecz razem zaklinała, aby nie wywierano na nim zemsty; napróżno,—bracia myśleli tylko nad tém, który z nich ma ją dopełnić: każdy dobijał się o ten zaszczyt, i stanęło, że wszyscy trzéj udali się do boju; krewni i przyjaciele niechcieli ich samych puścić, do tych znowu przyłączyli się inni na przypadek zemsty lub pokoju, a tak cała rodzina powstała przeciw rodzinie. O pokoju nie ma co i mówić z Czarnogórcem, dopóki posiada nabite oba pistolety i broń; wyszłoby to na jedno, co głodnemu prawić o wstrzemięźliwości, wtedy gdy przed nim zastawiono dobry obiad. — Dały się słyszeć wystrzały, z początku kiedy niekiedy, potém częstsze, to się zbliżały, to oddalały, miarkując po ruchach tłumu. Krzyki zagłuszały

* Rakija gatunek wina.

* Opowiedziane przezemnie zdarzenie poświadcza wielu naocznych widzów, tym sposobem niepodlega ono żadnéj wątpliwości. *Pr. A.*

niemal huk broni palnéj: „Hej! sokoły, sokoły! — Wido, Petro, junak! junak! na prawo, na lewo, naprzód! Dawało się słyszeć wszędzie. Ucierali się po większéj części w rozsypce, już to podchodząc, już uciekając, wabiąc najmężniejszych w pośrodek swoich, i odcinając ich od reszty przeciwników; to kryli się za kamieniami, to niespodzianie wchodzili na wzgórza, słowem, używano wszelkiego rodzaju podstępów, dopóki największa srogość nieogarnęła wszystkich, wtedy utworzyli jednę massę; niebyło czasu myśleć o nabijaniu fuzyj lub pistoletów, — schwycili za jatagany. Naczelnicy pokoleń spostrzegli, że już zbyt wiele krwi dla jednéj kobiety przelano, i z obu stron na długich karabinowych lufach wznieśli czapki, — znak zawieszenia broni; ucichła burza, a nieprzyjaciele rozeszli się, stając w pewnéj od siebie odległości.

Lecz był to dopiero początek. Nastąpiło wyjaśnienie przyczyny, dla któréj strony sporne zgromadziły się: wypadało osądzić, kto ma słuszność — mąż, czy żona? a w pierwszym razie przymusić męża, aby odebrał żonę i postąpił z nią „jak należy", zaczęto robić zobopólne wyrzuty i przedstawiać dowody; krzyk był jeszcze większy, niżeli w czasie potyczki; młodzież zapaliła się, naczelnicy obu rodzin słuchali cierpliwie zdania każdego, a czasem nawet kilku razem i gładzili tył głowy, jak gdyby tam tylko było siedlisko największéj ilości ich rozumu; sędzia pokolenia, do którego należała żona, będąca przyczyną nieporozumień, miał już ogłosić wyrok, kiedy nagle, z przeciwnéj strony wymówiono wyraz „kłamstwo". Najlichszy żebrak w Czarnogórzu nie zniesie obelgi, a kłamstwo w tym przypadku znaczyło tyle co wystrzał. Wszczęła się bitwa z większą zawziętością — jak pierwéj; odważniejsi walczyli na ręce; ściskali, dławili jeden drugiego, bili się kamieniami, bili się wszystkiém, czém mogli. Na krzyk i odgłos wystrzałów przybiegli ludzie innych pokoleń, a niezdoławszy pojednać zwaśnionych, złączyli się z niemi, już to posiłkując stronę słabszą, już to razem z nią ustępując przemagającéj liczbie. Nareszcie starszyzna, upatrzywszy chwilę, w któréj obie strony już znużone i przerzedzone z mniejszą natarczywością uderzały na siebie, za pomocą krzyków i wzniesienia czapek zdołała wstrzymać dalszy rozlew krwi; ze strony męża poległo dziesięciu, nie liczą się tu ranni, ze strony żony tylko czterech. Ostatni, kilkoma wystrzałami w powietrze, ogłosili zwycięztwo; zwyciężony, podług zwyczaju istniejącego, uznany był za winnego, musiał zabrać żonę i zobowiązać się przysięgą żyć z nią w pokoju i zgodzie. — Nastąpiła ogólna zgoda i wszyscy wrócili do domów.

Jeszcze przykład zemsty, który wychodzi zupełnie z zakresu naszych wyobrażeń: zdarzenie to miało miejsce w jedném z pokoleń, graniczących z Czarnogórcami. — Dwaj współzawodnicy, przez dwadzieścia lat rozdzieleni zbiegiem okoliczności, zeszli się nareszcie i zebrali każdy po 25 ludzi i stanęli w odległości dwudziestu pięciu fuzyj: po chwili rozległo się pięćdziesiąt wystrzałów. Jakkolwiek krajowcy są przywykli do podobnéj odległości, jednakże jak się pokazuje, nie jednemu zadrżała ręka, bo oba przeciwnicy byli tylko ranni, lecz jeszcze żywi: dla dokończenia reszty użyto jataganów.

Tu także jest miejsce opowiedzieć okropną zemstę familijną, spełnioną wprawdzie nie w Czarnogórzu, ale na jego granicy i w duchu, zgodnym z charakterem Czarnogórców. Zapewnie nie wszyscy wiedzą, że jedno z najliczniejszych i niepodległych pokoleń w Turcyi, noszące nazwę Mirdy, zamieszkuje obszerne grunta w Wyższéj Albanii i może wystawić do 10,000 ludności zdatnéj do broni; przepaści i skały tworzą wielką ochronę jego granic, a celna broń i żądza niepodległości sku-

teczny stawia opor przeciw wszelkim usiłowaniom Baszy; przytyka ono do granic Czarnogorców, w skutek czego zostaje z niemi w ciągłéj niezgodzie, podsycanéj niedającą się stłumić zemstą, niezgodzie, która przez różność wyznania w pojęciu tych ludzi jest najzupełniéj usprawiedliwioną. Trzeba wiedzieć, że Mirdyci przechylają się na stronę katolików.

Dido naczelnik owego pokolenia, umarł, zostawiwszy syna jedynaka następcą; rodzony brat Dida zamordował następcę, aby z kolei osiągnąć władzę: matka zabitego pomściła syna, zabijając własnemi rękami niegodziwego stryja; syn ostatniego nie mógł odpłacić zabójczyni, bo zwyczaje krajowe, które są silniejsze nad wszystkie prawa, wzbraniają spełniać zemstę na kobietach; musiał on poprzestać na tém, że zabił jéj brata imieniem Wiko; syn Wika zastrzelił mordercę tuż przy zwłokach ojca, jeszcze niezupełnie ostygłych, jeszcze zachowywających wyraz groźby i zemsty, ostatniego, a może nawet jedynego uczucia z którym opuszczał ziemię, lecz sam poległ z ręki krewnych pierwszego. Zemsta nie była jeszcze dopełnioną: żona Dida pokazała się znowu i zabójca padł pod jéj ciosami; była to już druga ofiara, którą przyniosła pomście krwi swojéj.... Z całéj rodziny pozostało tylko przy życiu dwuletnie dziecko i owa okrutna kobieta, spełniwszy powtórną zbrodnię, przybyła do Skutary, nie dla uniewinnienia siebie, czego z niecierpliwością oczekiwał rząd turecki, chcący dowieść wpływu na sprawy Mirdytu, lecz zdawało się, że dla chluby. Niewiasta ta miała lat 45, niezbyt wysoka, rysy twarzy posiadała wydatne, oczy nosiły wyraz srogości, na ustach, niegdyś zapewne prześlicznych, zawisł uśmiech pogardy. Wszystkie jéj ruchy były bystre i jakby konwulsyjne, a mowa i chód dawały poznać silny system nerwowy i krew namiętną.

W Gazecie Akademickiéj czytamy szczegółowe opisanie obchodzonego w tych dniach pamiętnego jubileuszu. Dnia 12-go Stycznia, 1818 roku, wydany został w Moskwie Ukaz Cesarski, mianujący Prezesem Cesarskiej Akademii nauk, teraźniejszego P. Ministra oświecenia narodowego, Rzeczywistego Radcę Tajnego Sergijusza Uwarowa. Upłynione w roku bieżącym lat 25, od tego ważnego dla Akademii wypadku, obchodzone były w tém uczoném zgromadzeniu, za najwyższém Jego Cesarskiej Mości zezwoleniem, przez szczególne, uroczyste (niepubliczne) posiedzenie. — Wybrana z grona Akademii deputacya, w towarzystwie vice-prezesa Akademii, Radcy Tajnego, Xięcia Dundukowa-Korsakowa, i Sekretarza stałego, Rzeczywistego Radcy Stanu Fussa, o godzinie 11-éj z rana, przybyła do domu Ministra oświecenia narodowego, dla złożenia P. Prezesowi, w imieniu Akademii, powinszowania i dla zaproszenia go na zgromadzenie, mające się odbyć o godzinie 1-éj, w małéj sali konferencyjnéj Akademii. O godzinie w pół do piérwszéj, P. Prezes przybył do Akademii, i spotkany został przez tę deputacyą, w orszaku któréj, wszedł do sali posiedzenia i przyjął żywe powitania innych członków obecnych. Posiedzenie rozpoczęto odczytaniem, w języku francuzkim, *Historycznego rzutu oka na ostatnie lat dwadzieścia pięć Akademii*, ułożonego w kształcie mowy, przez Sekretarza stałego Akademii. Po ukończeniu téj mowy, wice-prezes złożył P. Prezesowi medal złoty, wyrznięty i wybity na uczczenie téj uroczystości, wystawujący na stronie wierzchniéj popiersie P. Prezesa, z napisem u góry: *Sergius Ouvaroff*, a u spodu: *Praesidi suo per XXV annos felix Academia D. XII Januarii* A. MDCCCXLIII. Na stronie zaś odwrotnéj, znajduje się, w wieńcu laurowym, napis następny:

CLARUS
INGENIO ET DOCTRINA
PATRIO SERMONE ELOQUENS
GRAECE DOCTUS ET LATINE
ET HAS ET ORIENTIS LITERAS
ROSSICAE
ANTIQUITATIS DISQUISITIONEM
NATURAE CAELI TERRAEQ. STUDIUM
AUT PRIMUS IN ROSSIA AUT UT NEMO ANTE
AUCTORITATE SUA
FELICITER EXCITAVIT
FERMITER MUNIVIT
SAPIENTER REXIT *

Następnie Dyrektor Głównego Obserwatoryum, akademik zwyczajny Struve, złożył p. Prezesowi wydany przez siebie i poświęcony Jubilatowi katalog nowo-odkrytych na pół-kuli niebieskiéj północnéj gwiazd złożonych.—Akademik nadzwyczajny Jakobi ustnie oświadczył zgromadzeniu, że po wielu próbach, udało się mu nareszcie odkryć sposób galwanicznego osadzenia srebra, w stanie zsiadłym i chemicznie czystym, i złożył p. Prezesowi exemplarz takiego srebra, w postaci tablicy czworokątnéj, długiéj na 13, szerokiéj na 9 cali, a ważącéj 3 funty, 26 złotn., na któréj polerowanéj stronie, w wypukłych literach, stosowny znajduje się napis. — Akademik zwyczajny Gräfe, odczytał w języku łacińskim rozprawę: *O wzajemnym związku pomiędzy językami Indo-Europejskiemi*, i następnie złożył p. Prezesowi wydrukowane i poświęcone imieniowi jego dzieło: *Die Einheit der Sanscrit-Declination mit der griechischen und leteinischen, aus dem Gesichtspunkt der classichen Philologie dergestellt.*— Akademicy zwyczajni Fuss i Schmidt, złożyli także p. Prezesowi wydane przez siebie, ozdobione jego imieniem i poświęcone pamiątce tego dnia szczęśliwego dzieła, pierwszy: *Correspondance mathématique et physique de quelques célèbres Géomètres du 18 ème siècle, précédée d'une notice sur les travaux de L. Euler tant imprimés qu'inédits*, in 8-vo, a drugi: *Słownik Tybetsko-Rossyjski z dodaniem spisu alfabetycznego*, in 4-to.— Akademik nadzwyczajny Siögren, złożył p. Prezesowi sprowadzone przez siebie ze Szwecyi *facsimile* znalezionego tamże znakomitego brakteatu, opisanego przez Kopenhadzkiego uczonego Fina Magnusena, w dziele jego o pismach runicznych, i w którego napisie, złożonym z pomieszanych charakterów runicznych i słowiańsko-cyrylijskich, p. Siögren odkrył ciekawe i dotąd nieznane faktum historyi Rossyjskiéj, odnoszące się do panowania Wielkiego Xięcia Igora Riurykowicza. — Akademicy zwyczajni Gräfe i Fuss, złożyli p. Prezesowi exemplarz wydanego przez nich, za jego zezwoleniem, zupełnego zbioru własnych jego prac filologicznych, pod skromnym tytułem, danym przez samego p. Autora: *Études de Philologie et de Critique.* Przytém każdy z członków obecnych otrzymał z rąk samego p. Autora, po exemplarzu tegoż dzieła. — P. Prezes podziękował członkom akademii w następnych słowach: — „Nie znajduję wyrazów, moi panowie, do określenia tego, ile rozczulony jestem tak niespodziewaném, pochlebném dla mnie powitaniem. Stosunki wzajemne pomiędzy akademiją i mną, trwające ćwierć wieku, nierozerwanie ukrzepiły nasz związek, skierowały naszę czynność do ogólnego celu i, śmiem rzec, postawiły akademiją na tym stopniu, który przynależy pierwszemu zgromadzeniu uczonemu w Państwie Rossyjskiém. Podnie-

* Wsławiony umysłem i nauką, w ojczystym języku wymowny, w greckim i łacińskim wyćwiczony, i tę i wschodnią literaturę, badanie starożytności rossyjskich, naukę przyrodzenia i astronomii, już-to pierwszy w Rossyi, już to jak nikt wprzódy, powagą swą, szczęśliwie pobudził, dzielnie utrwalił, mądrze skierował.

sienie akademii w naszych czasach na ten stopień, należy przypisać przedewszystkiem wiekopomnéj pamięci w Bogu spoczywającemu CESARZOWI ALEXANDROWI, a potém niezmordowanéj, szczodréj opiece szczęśliwie panującego NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA. Pod konstelacyą téj znamienitéj Pary, akademija postępowała niezachwianym krokiem ku swojemu udoskonaleniu. Niechże pamięć przeszłego i pomyślność teraźniejszego będą pierwszém tkliwem poruszeniem serc naszych, główną cechą dzisiejszéj uroczystości! Za szczęśliwego się poczytuję, że przez ciąg lat 25-ciu przez ten tak ważny przeciąg życia człowieka, mogłem być pośród was, moi panowie, narzędziem dwóch wielkich Monarchów; widzę się niewymownie wynagrodzonym za moję gorliwość o dobro akademii, przez dzisiejszą szczerą uroczystość i waszę przyjaźń." — Obchód zakończył się obiadem u p. vice-prezesa akademii, xięcia Dundukowa-Korsakowa, na którym, oprócz członków akademii, znajdowali się także i pp. Ministrowie, koledzy Jubilata.

ВОПРОСЫ. I. Не лучше ли бы было, для объясненія исторіи литературы того или другаго словянскаго народа, избрать иной какой-либо путь, противоположный тому, по которому до-сихъ-поръ шли и идутъ чешскіе, польскіе и русскіе ученые?

II. Не смотря на то, что народныя пѣсни подвергались и подвергаются различнымъ измѣненіямъ, можно ли избрать ихъ источникомъ исторіи и безопасно основываться на нихъ?

III. Отъ чего происходитъ, что однѣ и тѣ же пѣсни мы находимъ надъ Днѣпромъ, Вислою и Лабою, тогда какъ у прочихъ Словянъ ихъ во-все нѣтъ?

ZAPYTANIA. I. Czyby nie lepiéj było obrać inszą drogę dla wytłumaczenia historyi literatury pojedynczych szczepów słowiańskiego narodu, od téj, którą dotąd szli i idą uczeni czescy, polscy i rossyjscy?

II. Czy pomimo to, że pieśni gminne ulegały i ulegają rozlicznym przeistoczeniom, można je obrać za źródło dziejów i polegać na nich bezpiecznie?

III. Skąd to pochodzi, że jedne i też same pieśni znajdujemy nad Dnieprem, Wisłą i Łabą, a u inszych Słowian bynajmniéj?